

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kateřina Hrušková

Podpůrná opatření sociálně ohrožených dětí na druhém stupni základních škol
ve Zlínském kraji

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma Podpůrná opatření sociálně ohrožených dětí na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji jsem vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Petry Jurkovičové, PhD. a uvedla v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s aktuálně platnými právními předpisy a vnitřními předpisy Univerzity Palackého v Olomouci.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Kateřina Hrušková
Katedra nebo ústav:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Podpůrná opatření sociálně ohrožených dětí na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji
Název v angličtině:	Support measures for socially endangered children at the second stage of elementary school in the Zlín Region
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá podpůrnými opatřeními, která jsou poskytována dětem z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji. Úvodní část definuje základní terminologii, která je nezbytná pro celistvý pohled na zkoumanou problematiku. Referuje o dětech se speciálními vzdělávacími potřebami, dětech s potřebou podpory ve vzdělávání a dětech ohrožených sociálním vyloučením. Následně přímo přechází k poradenským institucím působícím v dané oblasti. Kapitola podpůrných opatření vyobrazuje všechny možnosti a stupně opatření, které poté specifikuje na dané jedince. Výzkumné šetření analyzuje informace o žácích a jejich výukových obtížích, zjišťuje reálný pohled na problematiku a efektivitu využití poskytovaných podpůrných opatření v dané oblasti.
Klíčová slova:	Podpůrné opatření, žák sociálně ohrožený, žák z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, školní poradenské pracoviště, školské poradenské zařízení, případová studie
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with support measures that are provided to children from different cultural backgrounds

	<p>and other living conditions at the second stage of primary schools in the Zlín Region. The introductory part defines the basic terminology that is necessary for a holistic view of the researched issues. It reports on children with special educational needs, children with the need for support in education and children at risk of social exclusion. Subsequently, it goes directly to consulting institutions operating in the field. The chapter on support measures shows all the possibilities and levels of measures, which it then specifies for the individual. The research survey analyzes information about students and their teaching difficulties, finds a realistic view of the issue and the effectiveness of the use of support measures in the area.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Support measures, socially endangered pupil, a pupil from a different cultural environment and different living conditions, school counseling workplace, school counseling facilities, case study
Přílohy vázané v práci:	Podklady pro polostrukturovaný rozhovor
Rozsah práce:	91 s.
Jazyk práce:	Český jazyk

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí práce paní Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za vstřícný a ochotný přístup, cenné rady a připomínky, které mi poskytla při vedení této diplomové práce. Dále všem výchovným poradcům, školním speciálními pedagogům a školní psycholožce, kteří se i přes složitou situaci podíleli na výzkumném šetření. V neposlední řadě pak své rodině a blízkým přátelům za nekonečnou podporu v průběhu celého studia.

Obsah

Úvod	8
1 Žák se speciálními vzdělávacími potřebami	11
1.1 Skupiny žáků s potřebou podpory ve vzdělávání	11
2 Dítě ohrožené sociálním vyloučením	15
2.1 Dítě z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek	16
2.2 Vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek.....	20
3 Soustava poradenských služeb	23
3.1 Poradenské služby poskytované ve škole.....	23
3.2 Poradenské služby poskytované ve školských poradenských zařízeních.....	25
3.2.1 Pedagogicko-psychologická poradna	25
3.2.2 Speciálně pedagogické centrum	26
3.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	28
3.4 Neziskové organizace a další podpůrné instituce	29
4 Podpůrná opatření	33
4.1 Podpůrná opatření prvního stupně.....	37
4.2 Podpůrná opatření druhého stupně	38
4.3 Podpůrná opatření třetího stupně.....	39
4.4 Podpůrná opatření čtvrtého stupně	40
4.5 Podpůrná opatření pátého stupně.....	40
4.6 Podpůrná opatření u dětí s odlišným kulturním prostředím a jinými životními podmínkami	41
5 Charakteristika praktické části.....	45
5.1 Hlavní a dílčí cíle.....	45
5.2 Výzkumné otázky	45
5.3 Metodologie.....	45
5.4 Charakteristika výzkumného vzorku.....	47

6 Případová studie	48
6.1 Případ 1	51
6.2 Případ 2	53
6.3 Případ 3	55
6.4 Případ 4	57
6.5 Případ 5	59
6.6 Případ 6	61
6.7 Případ 7	63
6.8 Případ 8	65
6.9 Případ 9	67
Výzkumná zpráva	69
Závěr	75
Seznam použitých zdrojů	78
Literární zdroje	78
Elektronické zdroje	83
Zahraniční zdroje	84
Legislativní zdroje	86
Seznam zkratk	88
Seznam příloh	89
Příloha 1	90

Úvod

Problematika potřeby podpůrných opatření se v posledních letech dostává stále více do popředí české společnosti, a to především v kontextu inkluzivního vzdělávání v rámci moderního školství. Snahy o inkluzivní vzdělávání s sebou nesou specifika v podobě zajištění rovných příležitostí pro všechny žáky, ke kterým právě podpůrná opatření mají dopomoci. Podpůrná opatření jsou ukotvena v českých právních předpisech a jsou poskytována dětem, žákům, studentům se speciálními vzdělávacími potřebami.

Oblastí zájmu autorky je specifická skupina dětí s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, kterou lze považovat za velmi aktuální a mnohdy opomíjené téma. Specifická je právě tím, že se u těchto dětí vyskytují různorodé faktory či kombinace faktorů ovlivňující školní úspěšnost, které často nejsou na první pohled zřejmé, a tedy včasné rozpoznatelné. Vzdělávání žákům komplikuje vnější často rodinné prostředí, na jehož základě se objevují vnitřní osobní limity. Tyto žáky tedy nelze přímo kategorizovat, neboť je příliš mnoho ukazatelů, které každé dítě dělá jedinečným s jedinečnou potřebou podpory.

Tato skutečnost byla prvním impulsem pro vypracování diplomové práce na téma „*Podpůrná opatření sociálně ohrožených dětí na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji*“. Práce je členěna do šesti kapitol. Úvodní kapitola je věnována charakteristice *dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*, kde jsou vyčleněny skupiny žáků s potřebou podpory ve vzdělávání. Tato kapitola je zařazena pro celistvý náhled na zkoumanou problematiku.

Druhá kapitola je pro práci stěžejní. Zabývá se skupinou žáků, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, později *žáky z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek*. Především jednotlivými aspekty a faktory, které znevýhodnění mohou způsobit. V závěru kapitoly je popsán princip vzdělávání těchto žáků.

V souvislosti se vzděláváním mohou nastat z důvodů odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek výukové obtíže, v tomto případě je nutná poradenská pomoc. Ta je poskytována primárně ze strany školy v rámci školního poradenského pracoviště, následně ze strany školského poradenského zařízení, proto následující kapitola pojednává o komplexních možnostech využití *poradenských služeb*.

Poslední kapitola teoretického zaměření definuje *podpůrná opatření*. V rámci kapitoly jsou vymezena podpůrná opatření podle aktuálně platných předpisů, popsány jednotlivé typy poskytovaných opatření, následně stručně zhodnoceny jednotlivé stupně podpůrných opatření. Závěr je zaměřen přímo na podpůrná opatření určená dětem, žákům, studentům sociálně ohroženým.

Osobním cílem teoretické části práce bylo souhrnné uspořádání informací do uceleného textového souboru, vytvoření jasné představy čitatele, jaké děti spadají do skupiny odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, jaká existují podpůrná opatření, komu jsou poskytována a na jaké zařízení či instituce se mohou v rámci této problematiky obrátit. Dílčím cílem pak bylo objasnění klíčových termínů a vytvoření souboru informací, které budou sloužit jako vhodný a celistvý teoretický rámec pro následné výzkumné šetření.

Výzkumná část práce navazuje na teorii a mapuje konkrétní využití podpůrných opatření u dětí z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, které jsou vzdělávány na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji. Informace o žácích/žákyních byly získány obsahovou analýzou dokumentů, polostrukturovaným rozhovorem s pedagogickými pracovníky, na jejichž základě byly vypracovány jednotlivé případy vícepřípadové studie. K analýze dat byla využita metoda prostého výčtu. Výsledná výzkumná zpráva je složena z několika komponent, interpretuje zjištění z případové studie, komparuje informace s již dříve realizovaným výzkumem a poskytuje odpovědi na výzkumné otázky.

Hlavním cílem práce tedy byla analýza podpůrných opatření v rámci studia žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Dílčí cíle byly analýza školního prostředí společně s poradenskými službami, analýza osobnosti žáka a rodinného prostředí, ve kterém se nachází a analýza výukových obtíží. Podstatou pak bylo získat odpověď na zvolené výzkumné otázky. Jaká podpůrná opatření se využívají v souvislosti s dětmi sociálně ohroženými? Jaká podpůrná opatření se jeví jako nejvhodnější? Jaká opatření jsou nejčastěji využívána?

Doufám, že tato práce poskytne nejen teoretické znalosti, ale také zlepšení orientace v problematice žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, která se na základě legislativní změny pojmů může zdát nepřehledná v porovnání se staršími publikacemi. A současně také poskytne *přehled aktuálně využívaných podpůrných opatření* v rámci Zlínského kraje, které jsou poskytovány zkoumané skupině žáků, jejich *četnost* využití a neméně důležitý faktor *efektivitu* těchto podpůrných opatření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Diplomová práce se zabývá dětmi ohroženými sociálním vyloučením, zastřešujícím pojmem je právě dítě se speciálními vzdělávacími potřebami, pro potřebu celkového vhledu do problematiky, je zde tento termín detailněji přiblížen.

Dítětem, žákem, studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpurných opatření. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Pojem speciální vzdělávací potřeby byl převzat z anglického jazyka – special educational needs, kde tento termín představuje potřeby dětí, které mají vzdělávací obtíže nebo postižení, které jim ztěžují proces vzdělávání v porovnání s intaktními dětmi stejného věku. (Children with special educational needs, 2021) Vzdělávací obtíže zahrnují poruchy, potíže emočního, behaviorálního či sociálního charakteru, potíže v komunikaci, sluchové, zrakové, multisenzorické postižení, tělesné postižení a autismus. (Early Years education for parents and carers of children with special educational needs and disabilities, 2021) Průcha (2013) obecně definuje speciální vzdělávací potřeby jako *„potřeby těch skupin populace, které v důsledku určitého znevýhodnění (handicapu) omezujícího jejich standardní vzdělávání si zaslouhují, aby jim společnost pomáhala tím, že tato omezení odstraňuje nebo zmírňuje vhodnými vzdělávacími prostředky“*.

1.1 Skupiny žáků s potřebou podpory ve vzdělávání

Pro lepší představu lze využít členění MŠMT na skupiny žáků s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního stavu, žáků s narušenou komunikační schopností, žáků se specifickými poruchami učení, pozornosti a chování, žáků z odlišných kulturních a životních podmínek, žáků, jejichž mateřským jazykem není čeština, žáků nadaných a mimořádně nadaných, pokud mají přidružené speciální vzdělávací potřeby. (Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, 2021)

Skupina žáků s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního stavu

- Žáci s tělesným postižením- „*Osoby, jejichž tělesné postižení spočívá ve vadě nosného a hybného ústrojí, a to v takovém rozsahu, že dochází k poruše hybnosti způsobené tělesnou vadou. Řadí se zde i jedinci trpící různými degenerativními, metabolickými, endokrinními a jinými poruchami, srdečními vadami, chorobami dýchacího systému, revmatickými potížemi*“ . (Milichovský, 2010)
- Žáci se zrakovým postižením – za osoby se zrakovým postižením považujeme jedince, kterým i po optimální korekci (medikamentózní, chirurgické, optické) činí vada problémy v běžném životě. (Renotierová a Ludíková, 2005)
- Žáci se sluchovým postižením – za osoby se sluchovým postižením považujeme jedince s poškozením analyzátoru v některé jeho části, které má za následek snížení nebo úplnou ztrátu schopnosti vnímat okolní zvuky a řeč. (Tarciová in Růžičková a Vítová, 2014)
- Žáci s lehkou mentální retardací – za osoby s lehkou mentální retardací jsou považováni jedinci, jejichž inteligenční kvocient se pohybuje v rozmezí 50-69. (Muller in Bendová a Zikl, 2011)
- Žáci s vícenásobnými vadami – za osoby s vícenásobnými vadami považujeme jedince, u nichž se vyskytly současně minimálně dvě různé postižení, narušení či jejich kombinace. (Vašek, Vančová a Hatos in Bendová, 2015)
- Žáci se zdravotním oslabením, dlouhodobou nemocí, lehčími zdravotními poruchami, které vedou k poruchám učení. (Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, 2021)

Skupina žáků s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu vady řeči

Ve smyslu poruchy zpracování jazykové informace při příjmu, či produkci řeči.

- Afázie – získané postižení s lokalizovanou lézí, ztráta exprese nebo percepce řeči v důsledku mozkového postižení, patří do souboru vyšších kortikálních poruch. (Škodová a Jedlička, 2007)
- Dysfázie – specificky narušený vývoj řeči, centrální porucha řeči. (Klenková, 2006)
- Dysartrie – vývojová porucha na základě poškození centrální nervové soustavy dítěte. (Lechta, 2011)
- Dyslalie – „*porucha artikulace, kdy je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek rodného jazyka, ostatní hlásky jsou vyslovovány správně dle příslušných jazykových norem*“ . (Klenková, 2006)

- Mutismus – náhlá ztráta schopnosti užívat mluvenou řeč, zahrnuje funkční ztrátu řeči, útlum ze strachu, odmítání verbální komunikace, mlčení ze studu. (Škodová a Jedlička, 2007)
- Ataktická řeč – skandovaná řeč u poruch mozečku. (Ambler, 2011)

Skupina žáků se specifickými poruchami učení, poruchami pozornosti a chování

- Poruchy učení – dyslexie, dysortografie, dyskalkulie, dysgrafie, dysmúzie, dyspinxie, dyspraxie – předpona dys- vyjadřuje nedostatečný, či nesprávný dovednostní vývoj, zbylá část pak určuje druh dovednosti. (Zelinková, 2015)
- Poruchy pozornosti – poruchy pozornosti bez/s hyperaktivitou, DSM-5 rozlišuje tři typy ADHD, 1. ADHD s převažující poruchou pozornosti (ADD), 2. převažující motorická hyperaktivita a impulzivita, 3. kombinovaný typ. (Psychiatrie: časopis pro moderní psychiatrii, 2015)
- Poruchy chování – Mezinárodní klasifikace nemocí poruchy chování charakterizuje jakožto opakující se, přetrvávající, agresivní, asociální nebo vzdorovité chování. Typicky výrazně překračující sociální chování odpovídající danému věku, a je tedy závažnějšího a trvalejšího charakteru. (MKN-10, 2021)

Skupina žáků nadaných a mimořádně nadaných se speciálními vzdělávacími potřebami

- Nadaný žák – za nadaného žáka je považováno takové dítě, které v porovnání s vrstevníky vykazuje vysokou úroveň v jedné, či více oblastech, při adekvátní podpoře (rozumové schopnosti, manuální, pohybové, umělecké nebo sociální dovednosti). (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Mimořádně nadaný žák – za mimořádně nadaného žáka je považováno dítě, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně v celém okruhu činností, či jednotlivých oblastech schopností, vyniká svými intelektovými schopnostmi, je kreativní a tvořivé, schopno hledat nové cesty k dosažení poznatků, vytrvalé, trpělivé a motivované v získávání dalších informací. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů; Švancar in Šimoník a Bazalová, 2010)
- Nadaní žáci se speciálními vzdělávacími potřebami – jde o žáka, který v určité oblasti vyniká výjimečným nadáním a souběžně se u něj projevují specifické obtíže a deficity,

jako jsou například specifické vývojové poruchy učení, poruchy pozornosti nebo Aspergerův syndrom. (Krejčová, 2019; Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, 2021)

Skupina žáků z odlišných kulturních a životních podmínek, žáků, jejichž mateřským jazykem není čeština

- Žáci s mateřským jazykem jiným, než je čeština, patří pod kategorii žáků s odlišnými kulturními podmínkami – jedná se o žáky z rodin cizinců, jež pobývají na základě práva k pobytu, oprávnění za účelem výzkumu na území České republiky, dále o žáky z rodin azylantů, z rodin, které používají doplňkové ochrany, případně žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, či již užívajících dočasné ochrany. (Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, 2021)
- Žáci z odlišných kulturních a životních podmínek – jedná se o žáky, kteří pochází z prostředí s nízkým sociálně kulturním statusem, žáky s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. (Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, 2021)
- V této skupině žáků se nachází děti ohrožené sociálním vyloučením.

2 Dítě ohrožené sociálním vyloučením

Dítě sociálně ohrožené, případně dítě ohrožené sociálním vyloučením¹, legislativně zastřešoval termín Žák se sociálním znevýhodněním, se kterým se lze setkat v mnoha starších publikacích. Zíková (2011) sociální znevýhodnění charakterizuje jako „stav, kdy dítě nemá dostatečně rozvinuté kompetence pro adekvátní naplnění svého potenciálu v rámci vzdělávacího procesu, v důsledku dlouhodobého života v prostředí, jež je charakteristické nízkým socioekonomickým statusem, silnou přítomností vlivů rizikových pro jeho vývoj, prvky sociokulturní odlišnosti, případně kombinací těchto jevů“.

Prostředí charakteristické nízkým socioekonomickým statusem zahrnuje rodiny, jež jsou závislé na systému státní sociální podpory v důsledku nezaměstnanosti jejich členů, rodiny zadlužené, rodiny, kde nevyhovují bytové, materiální, hygienické či stravovací podmínky. (Vítková, 2007)

K rizikovým vlivům pro vývoj dítěte se řadí život v kriminogenním prostředí, výrazně se vyskytující patologické jevy, situace, kdy se stávají oběťmi trestné činnosti, nedostatečná kompetence ze strany rodičů k přípravě dítěte na povinnou školní docházku nebo dlouhodobě nedostatečné naplňování potřeb dítěte. (Vítková, 2007) „*Děti bez příznivých podmínek pro vývoj lze považovat za ohrožené, neboť je pravděpodobné, že bude ovlivněno jejich sociální fungování i v dospělosti. Jinak řečeno, budou u nich častější projevy sociálního selhání.*“ (Matoušek a Pazlarová, 2010)

Sociokulturní odlišnost zahrnuje například jazykovou odlišnost, která se promítá v nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka, náboženskou odlišnost, odlišnou hodnotovou orientaci a uplatňované vzorce chování. (Vítková, 2007)

Pro posuzování potřeby podpory dítěte ve vzdělávání, z výše zmíněných důvodů, je nezbytné zohlednit právě prostředí, v němž dítě trvale žije. Neméně důležité je zohlednit celou životní historii dítěte, sledovat možné nepříznivé krátkodobé okolnosti, jež mají významný dopad. Nutné je zmínit, že tyto životní okolnosti, jako jsou např. menšinová příslušnost,

---

¹ Sociální vyloučení definuje zákon o sociálních službách jako: „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace*“. (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

nedostatečná finanční situace, nezaměstnanost nebo nízké vzdělání rodičů, není vhodné chápat jako automatické znevýhodnění. (Seifert, Nesládek a Mouchová, 2019)

Někteří autoři člení aspekty sociálního znevýhodnění dle jednotlivých úrovní. Aspekty na úrovni jedince jsou například jazyková odlišnost, zanedbaný zevnějšek, odlišná sexuální orientace. Na úrovni rodiny jde pak o týrání, zanedbávání, zneužívání nebo třeba pracovní vytíženost rodičů. Na úrovni sociálního prostředí jde o sociálně vyloučené lokality, sociálně patologické jevy. Poslední skupina pojednává o okolnostech socioekonomického statusu, zde autoři zahrnují vlivy chudoby, zadlužení, migrace, náboženskou odlišnost nebo vliv nevhodných životních podmínek. Zároveň zmiňují možnou kombinaci těchto vlivů či časovou proměnlivost. (Felcmanová a Habrová, 2015)

S novelizací vyhlášky se uzákonil nový termín, kterým dítě ohrožené sociálním vyloučením spadá do skupiny osob s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek, případně s odlišným kulturním prostředím a jinými životními podmínkami. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

2.1 Dítě z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek

Pojem dítě z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek obsahuje nespočet možných jevů, které ovlivňují dítě v rámci sociálního života a vzdělávání, tyto jevy se mohou vzájemně kombinovat a doplňovat.

Odlišné kulturní prostředí a jazyková bariéra

Z hlediska odlišného kulturního prostředí má dítě primární obtíže pramenící z omezených znalostí vyučovacího jazyka, vzhledem k faktu používání jiného jazyka v rodinném prostředí. (Seifert, Nesládek a Mouchová, 2019) Sekundární, nicméně stejně závažné problémy se mohou objevit v rámci odlišného kulturního pojetí, různorodosti zvyků a tradic dané země, náboženského vyznání jedince, sexuální orientace. V důsledku uvědomování si vlastní odlišnosti se může žák ocitnout v sociální izolaci, objevují se čtenější absence na hodinách, nebo zvýšená míra agresivity vůči okolí, vyučujícímu. Bezprostředně při přechodu z cizí země existuje riziko emocionální a psychické reakce nazvané kulturním šokem. Boissonnault (2010) popisuje průběh šoku ve čtyřech fázích. Počáteční fáze popisuje nadšení z nového prostředí,

kteřé je vystřídáno kulturním šokem v pravém slova smyslu. Jedná se o fázi odmítání, zdrženlivosti, nepřátelství, kdy žák nerozumí běžným situacím. Mohou se u něj projevit úzkostné stavy spojené se stresem, na jehož základě může reagovat vzdorem, agresivním chováním, nebo naopak úplným uzavřením se do sebe, přičemž zcela odmítne komunikovat. Ve třetí fázi dítě hodnotí situaci, postupně se přizpůsobuje okolí a ve finální fázi se na dané okolí již adaptuje.

Řízení o udělení azylu

K problematice odlišného kulturního prostředí jsou zařazeny také rodiny, které jsou účastníky řízení o udělení, nebo jim již byl udělen azyl² na území České republiky. (Felcmanová a Habrová, 2015) Zákon o azylu definuje azylanta jako „*cizince, kterému byl podle tohoto zákona udělen azyl a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu*“, udělení azylu může být za účelem sloučení rodiny, z důvodu humanitárního, nebo bude-li v procesu o udělení prokázáno, že je cizinec pronásledován za uplatňování svých politických práv, svobod nebo má odůvodněný strach z pronásledování z důvodů rasových, náboženských, národnostních, z příslušnosti k sociální komunitě, z důvodu pohlaví, zastávání politických názorů ve státě, jehož je občanem, případně pokud je osobou bez státní příslušnosti, pak ve státě posledního trvalého bydliště. (Zákon č. 325/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Sociální vyloučení a život v sociálně vyloučené lokalitě

Do kategorie jiných životních podmínek patří škála obtíží pramenící především z rodinného prostředí, kdy se jedná o dlouhodobé nepříznivé okolnosti, jako je život v sociálním vyloučení, definovaný jako stav, kdy je jedinec, případně skupina jedinců, vyloučena ze sociálního a ekonomického života. Vyloučení se týká trhu s pracovními příležitostmi, či hlavního vzdělávacího proudu a odráží se i v rámci společenských institucí. Souběžně se jedná o možnosti podílet se na sociálních právech, konkrétně v přístupu ke vzdělání, v zajištění bydlení, zdravotní péče a sociální ochrany. (Davidová, 2010) S tím úzce souvisí život v sociálně vyloučené lokalitě nebo lokalitě ohrožené sociálním vyloučením, jinak řečeno život s prostorovou či symbolickou bariérou, mnohdy doprovázenou stigmatizujícím označením a nevyhovujícími hygienickými podmínkami. Ve zmíněných lokalitách dochází k častému výskytu sociálně patologických jevů, závislostí v podobě tabákových výrobků a lihovin,

---

² Ministerstvo vnitra charakterizuje azyl jako „*ochranný status, který stát poskytuje příslušníkům třetí země nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s riziky*“, která jsou uvedena dále v textu. (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021)

drogových závislostí a závislostí na gamblingu. Drobná kriminální činnost není výjimkou, především v oblastech krádeže a prostituce. Dochází k častému zadlužení v důsledku tíživé ekonomické situace. (Kajanová, 2009)

Nízký sociálně ekonomický status

Dalším častým jevem je prostředí s nízkým sociálně ekonomickým statutem, který je charakterizován nezaměstnaností, nízkým vzděláním rodinných příslušníků (Slowík, 2016), Kosová a Kasáčová (2009) doplňují výčet o materiální podmínky rodiny, životní styl a kulturní vybavenost domácnosti. Rodina se setkává se situacemi, kdy nemá potřebné kompetence k jejich adekvátnímu vyřešení. Zvláště kompetence týkající se finanční gramotnosti. Rodinnou situaci ztěžují faktory izolovanosti, segregace³ a sociálního postavení. Dítě z pohledu vzdělávání má obtíže plynoucí z nedostatku podnětů k systematickému učení a v materiálním vybavení. Především se jedná o nekompatibilní životní rytmus rodiny, špatné stravovací a hygienické návyky, nedostatek spánku, obtížnost dopravy do vzdělávací instituce. Další vzdělávací obtíže se objevují v souvislosti se stereotypizací a společenskou stigmatizací. (Zíková, 2011)

Dysfunkční rodina a psychická deprivace dítěte

Dosavadní část popisuje jevy související s prostředím, kde se jedinec vyskytuje, následující výčet se již týká situace uvnitř rodiny v souvislosti s dítětem. Jedná se tedy o patologické jevy soustředící se uvnitř rodiny. Zásadním problémem se jeví dysfunkční rodina, ta se vyznačuje vážnými dlouhodobými poruchami některých z funkcí nebo všech funkcí rodiny, bezprostředně ohrožující nebo poškozující rodinu jako celek a vývoj dítěte společně s jeho prospěchem. (Procházka, 2012) Bateva (2014) člení funkce rodiny na biologicko-reprodukční, ekonomicko-sociální, pedagogicko-výchovnou a ochrannou funkci. Langmeier (2006) výčet doplňuje ještě o funkci emocionální. Z nepříznivé situace v rodině může dojít u dítěte k psychické deprivaci, Langmeier a Matějček definují deprivaci, jako „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“. (in Juklová, Loudová, Skorunková a Švarcová, 2015) Základní potřeby pak vymezuje Thorová (2015) jako potřeby stimulace, smysluplnosti světa, životní jistoty, pozitivní identity a otevřené budoucnosti.

---

³ Segregace je proces, kdy dochází k vylučování jedince ze společenského života. (Bendová a Zíkl, 2011)

Patologie v rodinném prostředí

Zíková (2011) popisuje (sociálně) patologické jevy jako sociálně ohrožující faktor. Řadí zde psychické poruchy rodinných příslušníků, zdravotní problémy, závislosti, a především syndrom CAN neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jedná se o „*jakékoli nenáhodné jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, které je v dané společnosti odmítané a nepřijatelné, které poškozují tělesný, duševní i společenský vývoj dítěte*“. (Zdravotnická komise Rady Evropy in Bendová, 2015) V souvislosti s těmito nežádoucími jevy se u dětí vyskytují projevy lability v chování, špatná schopnost sebevyjádření, zvýšené tenze a zranitelnosti. (Müller, 2014)

Nedostatečná podpora ze strany rodiny

Nedostatečná podpora dítěte ze strany rodiny, nejen v rámci vzdělávání a rodina, dlouhodobě nespolupracující se školou, školským zařízením souvisí především s nastavením hodnotového žebříčku uvnitř rodiny. Vzdělání není považováno za důležitou životní hodnotu, proto dochází k častým projevům záškoláctví, zvýšené absenci v hodinách, na akcích pořádaných školou. Selhání dítěte není reflektováno, neboť daný stav není považován za nežádoucí. U dítěte lze shledat špatné stravovací návyky. Objevují se potíže se zajištěním školních záležitostí. Tyto skutečnosti korespondují s finanční situací v rodině dítěte. U dítěte se pak ve vyšší míře vyskytuje rizikové chování. (Seifert, Nesládek a Mouchová, 2019; Felcmanová a Habrová, 2015)

Umístění dítěte mimo rodinu

Do skupiny dětí s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek neboli s překážkami v učení v důsledku nezdravotní příčiny patří i děti umístěné mimo rodinu, na základě rozhodnutí soudu, jedná se o děti s nařízenou ústavní výchovou, nebo uloženou ochrannou výchovou. (Felcmanová a Habrová, 2015) Z Občanského zákoníku plyne, že ústavní výchova se nařizuje zvláště tehdy, je-li „*výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, jsou-li vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou výchovu zabezpečit*“, soud tak učiní, když uzná za nepostačující dříve zavedená opatření. (Zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Ochrannou výchovu soud ukládá, pokud není náležitě postaráno o výchovu mladistvého a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v rámci rodiny, ať už se jedná o vlastní rodinu nebo rodinu, v níž se mladistvý nachází. K dalším důvodům uložení patří zanedbání výchovy a prostředí neposkytující záruku náležité výchovy.

Ochranná výchova se ukládá v případě, že nepostačuje uložení výchovných opatření. Soud ukládá ochrannou výchovu při spáchání zvláště závažného činu, za který trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest dítěti s dovršeným dvanáctým rokem věku v době spáchání a mladším věku, než je patnáct let. Ochranná výchova může být uložena taktéž dítěti, které spáchalo trestný čin a v době spáchání bylo mladší patnácti let, když to odůvodňuje povaha činu a je to v souladu se zajištěním řádné výchovy. (Zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

2.2 Vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek

„Vzdělání je schopnost porozumět druhým.“ (Johann Wolfgang von Goethe)

Školský zákon upravuje zásady vzdělávání v České republice. Nejdůležitější zásadou se jeví rovný přístup ke vzdělávání, který je určen každému státnímu občanovi České republiky či z jiného členského státu Evropské unie, bez jakékoliv diskriminace z důvodu barvy pleti, rasové příslušnosti, pohlaví, jazyka, náboženské víry, národnosti, etnického původu, sociálního původu, rodu, majetku a zdravotního stavu, případně jiného postavení občana. Dále pro potřeby diplomové práce jsou vyzdvihnuty zásady, zohledňující vzdělávací potřeby, zásady vzájemné úcty, respektu, solidarity a důstojnosti, názorové snášenlivosti. Vzdělávací systém České republiky si klade za cíl rozvoj osobnosti jedince, vybaveného poznávací a sociální způsobilostí, mravními hodnotami pro osobní občanský život či výkon své profese, který bude nadále získávat informace v průběhu celého života. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) A právě na skutečnosti rovného přístupu ke vzdělávání a podpory celoživotního vzdělávání se soustředila reforma, která má za cíl zvýšit příležitosti a uplatnění jedinců ve společnosti. K rozvoji společnosti, která je založena na rovných přístupech má přispět inkluzivní vzdělávací koncepce, pro žáky s potřebou vzdělávací podpory, navštěvující běžnou základní školu. (Kratochvílová, 2013)

Inkluzivní vzdělávání

„Everyone belongs to the school. Everyone is welcome to the school.“ (Dash, 2006)

Inkluzivní vzdělávání rozvíjí kulturu školy směrem k sociální koherenci, přičemž inkluzi je myšleno uspořádání běžné základní školy takovým způsobem, že nabízí adekvátní podmínky pro studium všem dětem s ohledem na individuální rozdíly a s respektem k jejich

vzdělávacím potřebám. Rozumí se tím tedy koncept, na jehož základě by se měly všechny děti vzdělávat v hlavním vzdělávacím proudu, bez ohledu na jejich handicap. (Hájková, Strnadová in Bendl, 2015) V prostředí českého školství jsou podmínky a obsah edukace dětí ve smyslu integračního a inkluzivního vzdělávání upraveny v zákoně č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ve vyhláškách č. 72/2005 Sb., č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů a příslušném rámcovém vzdělávacím programu. (Lechta, 2010) V RVP pro základní vzdělávání lze upravit v odůvodněných případech očekávané výstupy nebo vzdělávací obsah a to tak, aby byl zajištěn soulad mezi výukovými požadavky a reálnými možnostmi žáků, který by směřoval k dosažení osobního maxima ve vzdělávání. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017)

Vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek

Žáci výše jmenovaní, jak již bylo zmíněno, patří do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. To znamená, že jim legislativa nabízí možnost podpůrných opatření (kterým se věnuje kapitola 4 Podpůrná opatření), aby předcházely školnímu neúspěchu a překonávaly překážky ve vzdělávání. (Němec a Vojtová, 2009) Jaspert (in Van Avermaet, 2006) popisuje zjištění, že vzdělávání při plnění rovnoprávného přístupu není vždy úspěšné. Děti, které přicházejí do vzdělávání z jakéhokoliv znevýhodněného prostředí sociálního charakteru, mají obtíže s vyrovnáním rozdílů ve výkonnosti. V průběhu vzdělávání se nadále rozdíl prohlubuje. Vztah mezi socioekonomickým statutem a školní úspěšností je tedy neodmyslitelný. V publikaci také zmiňuje porovnávání výkonu dětí s vysokým socioekonomickým statutem, kteří dosahují značně lepších výsledků než děti s nízkým sociálně ekonomickým statutem. V důsledku toho poukazuje na fakt, že je potřeba přemýšlet o kvalitě výuky heterogenní skupiny a další podpory žáků. S dopadem sociálních obtíží do vzdělávání souhlasí také Němec (2009), dodává, že by neměly ovlivnit rozvoj nadání, potenciálu a postojů.

Rizika vzdělávání žáků s odlišným kulturním prostředím či jinými životními podmínkami spočívají především ve školní neúspěšnosti, předčasném ukončení školní docházky, nebo nedostatečném využití potenciálu, respektive v odmítnutí středoškolského vzdělávání. Základním problémem těchto dětí je nedostatečná znalost vyučovacího jazyka a nepodnětné prostředí s jiným hodnotovým žebříčkem. Proto by vzdělávání mělo vycházet z předpokladů zajištění vhodných podmínek (personálních, materiálních a obsahových), organizace výuky a odpovídajících strategií, které budou rozvíjet osobnost dítěte. Škola nabízí podpůrné atributy, jako prevenci a intervenci sociálních rizik. Poskytuje přirozené sociální

prostředí na vertikální i horizontální úrovni, socializační a učební procesy a přirozené sociální situace. Pro vyrovnání podmínek edukace se „*hledají efektivní postupy sociálního posilování tak, aby rozvíjely nadání těchto žáků, přitom využily jejich odlišnosti k rozvoji všech ostatních, aby otvíraly cestu k dobré kvalitě života v dospělosti*“. Cílem je úspěšné předcházení vyloučení ze vzdělávání a vytváření vzdělávacích příležitostí pro život. (Němec a Vojtová, 2009)

Pro úspěšné vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek je klíčový multidisciplinární přístup, který zahrnuje spolupráci školy a odborných pracovišť, jako jsou PPP, SPC, OSPOD a neziskových organizací. (Kaleja, 2014)

3 Soustava poradenských služeb

„*Guidance is a continuous process of helping the individual development in the maximum of their capacity in the direction most beneficial to himself and to society*“ (Stoops and Wahlquist in Sharma, 2016)

Poradenské služby jsou poskytovány ve školách a školských zařízeních, jejich *cílem* je vytvoření vhodných podmínek pro vývoj žáků a naplňování jejich vzdělávacích potřeb, diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb a doporučení vhodných podpůrných opatření společně s jejich vyhodnocováním, rozvoj schopností, dovedností a zájmů, prevence a řešení výukových a výchovných obtíží, prevence rizikového chování, vytvářet vhodné podmínky, formy a způsoby práce pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků, kteří jsou příslušníky jiných kultur nebo žijících v odlišných životních podmínkách a žáků (mimořádně) nadaných, současně i jejich podpora, prevence prohloubení a případné zmírnění důsledků znevýhodnění, pomoc a podpora při volbě následné vzdělávací cesty směřující k pozdějšímu profesnímu uplatnění, rozvoj pedagogických pracovníků, metodická podpora pedagogických pracovníků a snaha posílit kvalitu poskytovaných služeb součinností školních poradenských pracovišť se školskými poradenskými zařízeními, v nezbytných případech i s orgány veřejné moci. (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

3.1 Poradenské služby poskytované ve škole

Ředitel školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb prostřednictvím školního poradenského pracoviště, kde působí zpravidla výchovný poradce, školní metodik prevence, v některých školách pak také školní psycholog a školní speciální pedagog. (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Výchovný poradce společně se školním metodikem prevence působí na každé základní a střední škole. Kvalifikační předpoklady získává v rámci studijního programu celoživotního vzdělávání na vysoké škole. Hlavní činností je koordinace související se vzděláváním žáků s potřebou podpůrných opatření a problematika kariérového poradenství. Podílí se na přípravě podmínek týkajících se vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Činnosti výchovného poradce lze kategorizovat jako konzultační, metodické,

organizační, diagnostické a intervenční činnosti poskytované žákům, rodičům a pedagogům. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Bendl a Kucharská, 2008)

Školní metodik prevence se zabývá přípravou a hodnocením účinnosti preventivních programů v oblasti sociálně patologických jevů, sleduje výskyt nežádoucích jevů a zároveň v této oblasti poskytuje poradenskou a konzultační činnost. (Bendl a Kucharská, 2008) Přípravuje podmínky integrace a koordinuje poradenské a preventivní služby pro žáky s poruchami chování. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

Školní speciální pedagog má na starost aktivní depistáž a následnou evidenci žáků, studentů s potřebou podpůrných opatření. Aktivně spolupracuje s pracovníky ze specializovaných poradenských pracovišť, zprostředkovává pedagogickým pracovníkům informace zjištěné z odborného vyšetření v poradenském zařízení a následně se podílí na tvorbě individuálního vzdělávacího plánu. Provádí průběžnou diagnostiku speciálních potřeb, odborné intervence a evaluaci podpůrných opatření. Realizace intervenčních činností se soustředí konkrétně v oblasti zajištění individuální práce s žáky, reedukační, stimulační a kompenzační činnosti, individuálních úprav školského prostředí, poskytování metodické podpory pedagogům, zabezpečování speciálních edukačních a didaktických pomůcek, včetně výukových materiálů. Obstarává pravidelnou komunikaci s rodinou žáka. Participuje na kariérovém poradenství, volby vhodné studijní cesty k profesnímu uplatnění. (Bendl a Kucharská, 2008; Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

Mezi standardní činnosti *školního psychologa* patří participace při zápisu dětí do prvního ročníku vzdělávání, provádí aktivní vyhledávání možných specifických poruch učení, diagnostiku výukových obtíží, má na starost depistáž s následnou diagnostikou nadaných dětí. Sleduje klima třídy a sociální vztahy mezi dětmi, pracuje se screeningovými a dotazníkovými metodami. Podílí se na sestavování IVP a prevenci školního neúspěchu. Zajišťuje krizovou intervenci a konzultuje s žáky jejich osobní problémy. Poskytuje kariérové poradenství žákům a napomáhá v přípravě na přijímací řízení na střední vzdělávání, individuální konzultace pedagogickým pracovníkům ve výchovně vzdělávacích záležitostech a konzultace se zákonnými zástupci, v případě výukových nebo výchovných potíží jejich dítěte. Věnuje se také řešení problematiky multikulturality ve školním prostředí. V oblasti metodické práce pomáhá třídním učitelům, spolupracuje s poradenskými a zdravotnickými zařízeními, koordinuje poradenské služby ve škole i mimo školu, poskytuje podporu při tvorbě školního

vzdělávacího programu, psychodidaktickou intervenci. Pořádá besedy a zabývá se osvětovou činností. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

3.2 Poradenské služby poskytované ve školských poradenských zařízeních

Školská poradenská zařízení poskytují poradenské služby pomocí pedagogických a sociálních pracovníků, kterým je zajištěno průběžné metodické vedení a odborná podpora, která je podstatná pro vyšší kvalitu poskytovaných služeb. (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Poradenské služby se poskytují dítěti, žákovi, studentovi či zákonnému zástupci po předchozí žádosti, případně na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci. Poradenská pomoc se zakládá na zajištění informační, poradenské, diagnostické a metodické činnosti a poskytování preventivně výchovné péče a odborných služeb speciálně pedagogického a pedagogicko-psychologického charakteru. Cílem poradenské služby je zajistit volbu vhodného vzdělávání dětí, žáků, studentů a jejich příprava na budoucí profesi. Pro zajištění komplexních služeb zařízení spolupracují s poskytovateli zdravotních služeb, orgány sociálně právní ochrany dětí, orgány péče o mládež a rodinu či jinými institucemi. Výstupem poradenské pomoci jsou zpráva a doporučení, které budou přiblíženy v následující kapitole věnované podpůrným opatřením. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Školské poradenské zařízení mohou být dvojího druhu – pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra

3.2.1 Pedagogicko-psychologická poradna

Pedagogicko-psychologická poradna je zřizována v každém správním celku státu. Její služby se pružně mění a přizpůsobují aktuálním požadavkům, respektujícím nárůst inkluzivního vzdělávání. Mění se obsah poradenských činností a stejně tak i systém institucí. Poradenské služby jsou určeny dětem v předškolním věku (až po dospělý věk), jejich zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům, dalším organizacím a institucím. Poradenské služby poskytují speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, a to především ambulantně nebo formou návštěv pracovníků ve školách, školských zařízeních. (Bartoňová a Vítková, 2016;

Opekarová, 2010; Pastieriková a Holubíková in Jurkovičová, 2008; Národní ústav pro vzdělávání, 2021) Pedagogická poradna má v kompetenci zejména:

- zajištění pedagogicko-psychologické připravenosti žáka na povinnou školní docházku (součástí je vydání zprávy a doporučení),
- zajištění speciálně vzdělávacích potřeb žáků, vydání doporučení obsahující návrh podpůrných opatření, na základě výsledků speciálně pedagogické a psychologické diagnostiky,
- vydávání zprávy a doporučení, za účelem stanovení podpůrných opatření,
- vydávání zprávy a doporučení, za účelem zařazení žáka do školy, třídy, oddělení nebo studijní skupiny zřízené podle § 16 odst. 9 Školského zákona, vyjma toho také převedení do jiného vzdělávacího programu tak, aby odpovídal vzdělávacím potřebám žáka,
- poskytování psychologického a speciálně pedagogického vyšetření,
- poskytování přímé speciálně pedagogické a psychologické intervence,
- poskytování služeb v oblasti poradenství žákům, kteří mají zvýšené riziko školní neúspěšnosti, vzniku obtíží v osobnostním a sociálním vývoji,
- poskytování poradenství zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům,
- poskytování poradenství žákům s odlišným kulturním prostředím a s odlišnými životními podmínkami,
- poskytování metodické podpory škole, školskému zařízení v rámci poradenství a podpůrných opatření,
- poskytování kariérového poradenství,
- poskytování informační, metodické, poradenské podpory zákonným zástupcům,
- zajištění prevence rizikového chování, realizování preventivních opatření, koordinace školních metodiků prevence. (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

3.2.2 Speciálně pedagogické centrum

Speciálně pedagogické centrum není primárně určeno žákům z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, nicméně může nastat situace, že se dítě zdravotně postižené ocitne vlivem svého handicapu v ohrožení sociálním vyloučením. Tedy sociální znevýhodnění je zde sekundárním činitelem, přesto pro ucelenost představy o poskytovaných poradenských službách je tu tato možnost zmíněna.

Speciálně pedagogická centra tvoří tým odborníků, skládající se ze speciálních pedagogů, psychologů a sociálních pracovníků. Podle druhu postižení, na které se centra specializují, bývá doplněn výčet pracovníků o další odborníky. Podpora je poskytována dětem v předškolním věku až do dospělosti, dětem v péči zákonných zástupců, dětem integrovaným ve školách a školských zařízeních, klientům s těžkým vícenásobným postižením, kterým činí obtíže docházet do školy. Své služby centra provádí ambulantní nebo terénní formou v přirozeném prostředí dítěte, ve speciální škole nebo zařízení v rámci diagnostického pobytu, ve škole, školském zařízení, kde je dítě vzděláváno. (Národní ústav pro vzdělávání, 2021) Speciálně pedagogická centra mají v kompetenci:

- poskytování poradenských služeb při výchovně vzdělávacích procesech žákům s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, s autismem nebo kombinovaným postižením,
- poskytování diagnostické péče žákům navštěvujícím školy zřízené podle § 16 odst. 9 Školského zákona a školské zařízení,
- vykonávání speciálně pedagogické a psychologické diagnostiky, poskytování poradenských služeb zaměřených na pomoc ve vztahu k řešení výukových obtíží, obtíží v sociálním a psychologickém vývoji žáka s nějakým druhem postižení, zajišťování individuálních předpokladů a podmínek pro uplatnění a rozvoj schopností, nadání a socializaci,
- poskytování přímé speciálně pedagogické a psychologické intervence,
- zajišťování připravenosti žáků na povinnou školní docházku,
- zajišťování speciálních vzdělávacích potřeb žáka s přihlédnutím na posudek zdravotního stavu či jiné odborné posouzení,
- zpracování odborných podkladů k nastavení podpůrných opatření, případně podkladů pro přeřazení nebo zařazení žáků do vzdělávacího zařízení,
- zpracování zprávy a doporučení ke vzdělávání, na základě odborného vyšetření a posouzení speciálních vzdělávacích potřeb, za účelem stanovení podpůrných opatření,
- zpracování zprávy a doporučení ke vzdělávání, za účelem zařazení žáka do škol, tříd, oddělení, studijních skupin zřízených podle § 16 odst. 9 Školského zákona, nebo do vzdělávacího programu, který odpovídá vzdělávacím potřebám žáka,
- zajišťování speciálně pedagogické péče a vzdělávání pro žáky s nějakým druhem postižení navštěvující školu, třídu, oddělení nebo studijní skupinu, nezřízenou podle § 16 odst. 9 Školského zákona, případně s jiným způsobem plnění školné docházky,

- poskytování profesního poradenství,
- poskytování poradenství v oblasti vzdělávání žáků zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům,
- poskytování metodické podpory škole,
- poskytování podpory zákonným zástupcům žáků ve formě informační, konzultační, metodické a poradenské. (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

3.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je instituce, která se zabývá ochranou práva dítěte, jeho příznivým vývojem a řádnou výchovou, ochranou oprávněných zájmů a ochrany jmění dítěte, působí k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečuje náhradní rodinné prostředí dítěti, které nemůže dočasně nebo trvale pobývat ve vlastní rodině. (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Orgán se nachází především v obcích s rozšířenou působností nebo krajských úřadech. První zmíněné, tedy obce s rozšířenou působností, mají na starost depistáž, včasnou intervenci, sociální šetření a poradenství, mají pravomoc podat soudu návrh na odebrání dítěte, na zařazení do ústavní výchovy a v neposlední řadě pracují s pěstounskými a osvojitelskými rodinami. Krajský úřad poskytuje obcím metodickou podporu, poradenství a vzdělává pěstouny a osvojitele. Plní funkci odvolacího a kontrolního orgánu. Těmto územním samosprávám je nadřazeno Ministerstvo práce a sociálních věcí, které vydává právní předpisy, směrnice a tvoří koncepci rodinné politiky státu. Mimo legislativní a metodickou činnost se zaměřuje také na kontrolní činnost, včetně možnosti přezkoumání pravomocných rozhodnutí v odvolacím a přezkumném řízení. Dále plní funkci poradenskou a koordinační, podílí se na monitoringu dětí a provádí výzkumy a studie v dané oblasti. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Kaczor, 2015; Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021)

Sociálně-právní ochrana má na starost děti, jejichž rodiče neplní nebo nemohou plnit své povinnosti vůči dítěti, nebo těchto práv zneužívají. Děti svěřené do výchovy jiné osoby, která si neplní povinnosti plynoucí ze svěřením do výchovy. Vedoucí nemravný život, přičemž zanedbávají povinnou školní docházku, holdují alkoholu nebo vysoce návykovým látkám, páchají přestupky, trestné činy. Nebo naopak děti, na kterých byl spáchán trestný čin či podezření na spáchání s podstatou ohrožení jejich života, zdraví, jmění, mravního vývoje a

svobody nebo lidské důstojnosti. Nebo v případě ohrožování násilím mezi rodiči či jinými osobami odpovídajícími za výchovu. Děti dopouštějící se pravidelného útěku z domova. A na základě žádosti rodičů či jiných výchovou odpovědných osob jsou opakovaně umísťovány do zařízení s nepřetržitou péčí (nebo se jedná o šesti měsíční umístění v zařízení). Dále se zaměřuje na děti, které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo užívající doplňkovou ochranu bez doprovodu zákonných zástupců. Sociálně-právní ochrana se na tyto skutečnosti zaměřuje, pokud trvají adekvátně dlouhou dobu, případně jsou takové intenzity, která způsobuje nepříznivý vývoj dětí nebo vývoj negativně ovlivňují. (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Důležitým paragrafem zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů je § 7, který zmiňuje, že *„každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti“*. Cílem instituce je tedy ochrana dítěte a prevence rizikového chování. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

3.4 Neziskové organizace a další podpůrné instituce

Neziskové organizace společně s dalšími podpůrnými institucemi tvoří významnou podpůrnou roli v oblasti vzdělávání. (Felcmanová a Habrová, 2015) Pro alespoň základní vhled do této problematiky bylo zde pár institucí přiblíženo.

IQ ROMA SERVIS, z.s.

Nezisková organizace⁴, která funguje od roku 1997. Hlavní náplní je poskytování pomoci a podpory romským občanům, kteří se nachází v nepříznivé sociální situaci nebo jsou touto situací ohroženi, chránit jejich práva a důstojnost ve společnosti. Program organizace se dělí dle cílové skupiny na program pro dospělé, rodinu, mladé a společnost. Organizace pomáhá dětem v rozvoji jejich potenciálu, dosažení školních stipendií, pomáhá a radí s výběrem navazujícího studia, organizuje setkávání studentů. Program sekce pro veřejnost upozorňuje na

---

⁴ Neziskové subjekty nejsou zakládány za účelem dosažení a rozdělení zisku. Jsou typické tím, že své zisky reinvestují zpět do organizace, nikoliv ve prospěch vlastníka. (Bačuvčík, 2011; Congress, Luks a Petit, 2016)

problematiku romské kultury, pořádá vzdělávací akce a kampaně, kde sdílí dobrou praxi. IQ Roma servis se zapojuje do projektů, které usilují o změny v systému a začlenění do společnosti. (IQ Roma servis, z.s., 2021)

PROJEKT ODYSSEA, z.s.

Zapsaný spolek⁵, který funguje od roku 2000. Hlavní náplní je pomoc školám při zavedení osobnostní a sociální výchovy do praxe, z tohoto důvodu vyvíjí metodické materiály, realizují vzdělávací kurzy, semináře a provádí výzkumné šetření. (Projekt Odyssea, z.s., 2021)

MAJÍ NA TO

Jedná se o projekt realizovaný nestátní neziskovou organizací Člověk v tísni, o.p.s., jehož smyslem je pomoc a podpora v překonávání překážek ve vzdělávání romských dětí. Jedná se o metodiku s názvem „Mají na to-Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ“. (Mají na to!, 2013)

META, o.p.s.

Nevládní nezisková organizace⁶, která funguje od roku 2004. Hlavní náplní je podpora jedinců pocházejících z cizí země v rovném přístupu ke vzdělávání a v pracovních podmínkách. Organizace pomáhá rodinám s orientací v českém vzdělávacím systému, organizuje kurzy češtiny podle potřeb jedinců. Poskytuje poradenství a metodickou podporu pedagogickým pracovníkům v oblasti vzdělávání a integrace dětí z odlišného kulturního prostředí. V roce 2009 META vytvořila edukační portál Inkluzivní škola, kde pedagogům poskytují informace a materiály. Primárním cílem organizace je zajištění plynulého začlenění dětí a odpovídající podpory v rámci českého vzdělávacího systému. Navrhují a prosazují systémové změny, reflektující potřeby dětí a škol a rozvíjí jejich potenciál. Instituce cílí také na veřejnost, pomocí

---

⁵ Zapsaný spolek je samosprávný dobrovolný svazek vedený alespoň třemi osobami společného zájmu k jeho naplňování. (Občanský zákoník, 2020)

⁶ Nevládní (nestátní) neziskové organizace tvoří soubor institucí mimo státní strukturu sloužící veřejným zájmům. Neziskové organizace jsou charakterizovány danými vlastnostmi: jsou institucionalizované, soukromé, neziskové, samosprávné, nezávislé, dobrovolné a veřejně prospěšné. (Škarabelová, 2002; Congress, Luks a Petit, 2016)

aktivit pomáhají k porozumění mezi jedinci s odlišným jazykem a majoritní společností. (META, o.p.s., 2020)

NOVÁ ŠKOLA, o.p.s

Nevládní nezisková organizace, která funguje od roku 1996. Hlavní náplní je podpora inkluzivního vzdělávání menšinové populace, jedinců pocházejících z cizí země nebo dalších jedinců z jiných životních podmínek a kulturních odlišností. V rámci svého zaměření zavádí koncept školních asistentů a pořádají akreditované kurzy a projekty pro asistenty určené romským dětem. Organizace podporuje rozvoj matematické a čtenářské gramotnosti. Další činnosti se soustředí na přímou podporu dítěte a romského jazyka. Orientují se také na pedagogii a veřejnost. V otázce veřejnosti usilují o otevřené, přátelské prostředí, které nepodléhá předsudkům. Zlepšují komunikaci mezi majoritní a minoritní společností. Na základě projektů, seminářů a konferencí vytváří podmínky pro rovné příležitosti. V rámci vzdělávání prosazují postupy, které posilují multikulturalitu a občanskou společnost. (Nová škola, o.p.s., 2013)

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM

Nevládní nezisková organizace, která funguje od roku 1992. Hlavním principem služeb je oprávněný zájem dítěte, zaměřuje se tedy na potřeby dětí. Centrum se specializuje na podporu dětí v krizové životní situaci, zejména se jedná o problematiku zanedbávaných, týraných či sexuálně zneužívaných, případně jinak ohrožených na jejich zdravém vývoji a těmto dětem a jejich rodinám, v závažných životních situacích, poskytuje odbornou psychosociální pomoc. (Dětské krizové centrum, 2021)

Mezi služby poskytované organizací patří krizová pomoc, sociálně aktivizační služby, Linka důvěry, sociálně právní ochrana dětí, právní poradenství a zdravotnická sekce služeb. V rámci krizové pomoci se zaměřuje na děti žijící v ohrožujícím prostředí, vystavené traumatizujícímu zážitku, ohrožené sociálním vyloučením, v akutní krizi a s jinými obtížemi. Tato pomoc spočívá v krizové intervenci, zajištění ochrany dítěte, specifické diagnostice, psychodiagnostice, pomoc při uplatnění práv a oprávněných zájmů, sociálně terapeutické činnosti. Centrum nabízí také odborné poradenství v právních, sociálních, sociálně právních, psychologických a výchovných věcech. Sociálně aktivizační služby jsou poskytovány dětem ohroženým v důsledku krizové sociální situace a jejího dlouhodobého dopadu, ať už se jedná o

dysfunkčnost rodiny, výskyt sociálně patologických jevů, krizovou životní situaci nebo ohrožení vývoje dítěte negativními jevy. Stručně řečeno jde o rodiče, kteří nedokáží situaci bez pomoci druhých překonat a u kterých existují rizika dalšího ohrožení vývoje dítěte. Součástí je, jak již byla zmíněna, také Linka důvěry, která funguje nepřetržitě v průběhu celého dne a je určena nejen dětem, ale i dospělým jedincům. Služby centra zajišťují sociální pracovníci, psychologové a právníci. (Dětské krizové centrum, 2021)

SEMIRAMIS

Zapsaný ústav⁷ působící v oblasti vzdělávání a prevence rizikového chování. Hlavní náplní je poskytování sociální, preventivní a adiktologické služby. Své služby dělí podle cílové skupiny na děti a dospívající, školy a pedagogy, rodiny a blízké osoby, uživatele drog, gambleři a jejich blízké. V zájmu organizace jsou i osoby, které jsou v konfliktu se zákony a odborná veřejnost. Cílem ústavu je stabilizace klienta z hlediska sociálního i zdravotního, zvýšení jeho kompetencí k řešení situací v životě, posílení a podpora funkční rodiny, spolupráce s odbornou veřejností, za účelem zvyšování kvality služeb, podílení se na možnosti ochrany veřejného zdraví, zvyšování odolnosti k rizikovému chování klienta a aktivní vliv na odborné právní prostředí České republiky. V neposlední řadě se organizace zabývá také ambulantními poradenskými službami pro děti a jejich rodiny s cílem podpory zdravého vývoje. Jedná se o odborné poradenství, vedoucí ke zlepšení kvality života v domácnosti, odstranění obtíží přirozeným způsobem, zabránění rozpadu rodiny, obnovení funkční stránky rodinného systému. (Semiramis z.ú., 2021)

---

⁷ Zapsaný ústav je právnická osoba provozující činnosti společensky nebo hospodářsky užitečné, přičemž k tomu využívá osobní a majetkové složky. Výsledky ústavu jsou rovnocenně dostupné pro každého za předem stanovených podmínek. Zisk může být použit pouze k podpoře činnosti, na jejímž základě byl založen, případně k úhradě nákladů na vlastní správu. (Občanský zákoník, 2020)

4 Podpůrná opatření

Podpůrná opatření můžeme chápat jako nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách, které odpovídají zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte. Podpůrná opatření se dělí do pěti stupňů na základě organizační, pedagogické a finanční náročnosti. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Opatření prvního stupně představují minimální úpravu metod, organizace výuky, hodnocení, na základě zohlednění individuálních vzdělávacích potřeb, případně školou vypracovaného plánu pedagogické podpory. Opatření druhého až pátého stupně se poskytují na základě doporučení školského poradenského zařízení s informovaným souhlasem zletilého žáka/zákonného zástupce. Žáci, studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou, školským zařízením. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Podpůrná opatření:

- poradenská pomoc školy, školského poradenského zařízení,
- úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem, metod vzdělávání a školských služeb (včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické péče, prodloužení délky středního, vyššího odborného vzdělávání až o dva roky),
- úprava podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání,
- možnost použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebních pomůcek a učebnic, využívání komunikačních systémů neslyšících a osob hluchoslepých, Braillova písma, podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů,
- úprava očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených RVP a akreditovanými vzdělávacími programy,
- vzdělávání podle IVP,
- možnost využít asistenta pedagoga,
- možnost využít dalšího pedagogického pracovníka, tlumočnicka českého znakového jazyka, prepisovatele pro osoby neslyšící, možnost působení osob poskytujících dítěti po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu dle zvláštních právních předpisů,
- poskytnutí vzdělávání nebo školských služeb v prostorách technicky či stavebně upravených. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Poradenská pomoc školy, školského zařízení je poskytována dítěti, případně jeho zákonným zástupcům na základě žádosti žáka nebo zákonného zástupce. Škola může doporučit návštěvu v poradenském zařízení, se kterým před přiznáním podpůrných opatření, v zájmu dítěte, úzce spolupracuje. Školské poradenské zařízení taktéž poskytuje poradenskou pomoc na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci. Výstupem poradenské pomoci vykonané daným zařízením je zpráva společně s doporučením pro vzdělávání, tyto dokumenty se vydávají na základě posouzení speciálně vzdělávacích potřeb. *Zpráva* obsahuje závěry vyšetření a je poskytována zákonnému zástupci, obsahuje také skutečnosti podstatné pro doporučení vhodných podpůrných opatření. V *doporučení* se nachází závěry vyšetření a odpovídající podpůrná opatření, možné variace a způsoby použití ve vzdělávání, včetně pravidel. Poradenské zařízení stanoví dobu nezbytnou pro poskytování opatření. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Úprava organizace výuky vede k využití potenciálu forem práce se zřetelem na povahu vyučovaného předmětu, klimatu třídy a pedagogické kompetence vyučujícího. Konkrétně jde například o úpravu režimu výuky, ať už z pohledu časového či prostorového, vytvoření speciálního pracovního místa určeného pro žáka, úpravu zasedacího pořádku, snížení počtu žáků ve třídě, vzdělávání v domácím prostředí, mimoškolní pobyty, efektivně využitý volný čas v prostorách školy. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Úprava vyučovacích forem a metod spočívá ve výběru vhodných edukačních aktivit, v návaznosti na aktuální situaci ve třídě, vedoucí k naplnění předem stanovených vzdělávacích cílů. Opatření věnuje pozornost individuální práci s žáky, na základě rozvržené hodiny tak, aby vznikl řízený časový prostor vyhrazený pro žáka. Struktura výuky odpovídá přiměřenému řazení aktivit pro lepší orientaci v denním školním režimu. Nezbytnou součástí je prevence únavy, v rámci níž, jsou zahrnuty relaxační techniky a aktivizační postupy. Mezi vhodné metody a formy výuky se řadí kooperativní učení, volba výuky, která respektuje styl učení žáka, metody aktivního učení, přinášející trvalejší osvojení probírané látky. S tím úzce souvisí zpětná vazba, která reflektuje míru pochopení osvojované látky. Neopomenutelnou součástí vzdělávání je motivace žáka, která napomáhá dosahovat stanovených cílů. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Obsah vzdělávání je realizován v rámci existence rámcového vzdělávacího programu, respektuje specifika daného žáka. Na základě těchto specifíků pak modifikuje rozsah, obsah učiva a kritéria hodnocení. *Hodnotící kritéria* se nastavují tak, aby umožnily dosahovat osobního pokroku žáka. Formativní hodnocení poskytuje žákovi zpětnou vazbu, která má informativní charakter a podporuje efektivitu učení, případně nutnou korekci. Možné je využití individuálního či rozšířeného hodnocení, které respektuje specifika žáka. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015; Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Dle potřeby žáka se nabízí možnost *úpravy očekávaných výstupů* učiva, tedy co by žák standardně měl po skončení předmětu nebo ročníku vědět. (Průcha, 2017)

Podpůrné opatření upravující *podmínky pro přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání* pak uzpůsobuje průběh přijímacího řízení tak, aby respektovalo skutečnosti, které mohou průběh řízení ovlivnit. Při ukončování vzdělávání se nabízí různorodá škála možností, závislejších na specifitě obtíží, přiznanému stupni podpůrných opatření a aktuálnímu zdravotnímu stavu žáka. Řadí se zde možnost prodlouženého času při konání zkoušek, přítomnost asistenta pedagoga, uzpůsobení zkušební dokumentace pro žáky s potřebou Braillova písma, komunikačních systémů neslyšících a osob hluchoslepých, využívání prostředků AAK, uzpůsobení místnosti, možnost využití kompenzačních pomůcek, úprava zadání. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Kompenzační pomůcky, speciální pomůcky a učebnice určené podpůrnými opatřeními závisí na druhu speciálních vzdělávacích potřeb, stupni podpory. „*Mají za úkol v maximální možné míře eliminovat či minimalizovat negativní důsledek zdravotního postižení jedince*“ (Bendová, Jeřábková a Růžičková, 2006)

V rámci školy se jedná o pomůcky podporující sluchové vnímání, rozlišování, pomůcky pro rozvoj řečových funkcí, pomůcky sloužící k nácviku jazykových kompetencí a kompetencí sociálních, pro rozvoj myšlení, pozornosti, paměti, pro rozvoj čtení, smyslového vnímání, dílčích funkcí, pomůcky pro rozvoj jemné a hrubé motoriky, názorné didaktické/manipulační pomůcky, pomůcky pro rozvoj tvořivosti, smyslů a vizuomotorické koordinace, pomůcky pro podporu správného úchopu, manipulační pomůcky na rozvoj grafomotorických schopností a dovedností, individuálně uzpůsobené pracovní listy, pomůcky sloužící k nácviku sebeobsluhy, speciální pomůcky do konkrétních předmětů (matematika, český jazyk, tělesná výchova, výtvarná výchova, přírodopis, zeměpis, všeobecný přehled), speciální nůžky, protiskluzová fólie, nástavce, laminátory, zvětšovací zařízení, lupy, modely, stavebnice, do této kategorie se

také řadí úpravy prostředí jako například osvětlení, odhlučnění místnosti, vodící lišty, vhodné vybavení, lyžiny, schodolez, speciální židle, záražky, podložky, přenosné stojany. Mezi nejnákladnější pomůcky patří tablety, multidotykové počítače, speciální klávesnice, notebooky a různé softwarové vybavení na rozvoj komunikace, sluchového vnímání, výukové software, programy pro augmentativní a alternativní komunikaci, komunikátory, Braillovské tiskárny, hardware, a další. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Software pak plní funkci „*kteřá zajišťuje kvalitní podmínky edukace, slouží k rozvoji dílčích znalostí v jednotlivých vzdělávacích oblastech, směřuje k rozvoji kompetencí žáků a současně zohledňuje jejich speciální vzdělávací potřeby, využívá se k diagnostice, reedukaci či kompenzaci poškozených funkcí organismu*“. (Bendová in Zikl, 2011)

Každá z pomůcek má normovanou finanční náročnost, ta se pohybuje v rozpětí od 20 Kč za bezpečné kelímky na vodu do 100 000 Kč za Braillovskou tiskárnu. Školské poradenské zařízení volí přednostně ty pomůcky, kterými škola disponuje, pokud by nebyly v rozporu s naplněním účelu opatření. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Individuální vzdělávací plán je považován za základ pro integraci⁸. (Průcha, 2017) IVP zpracovává škola na základě doporučení ŠPZ pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami v případě, že není schopen naplnit očekávání stanovená v ŠVP bez podpory. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů; Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

Obsahuje údaje o skladbě podpůrných opatření, které jsou poskytovány společně s plánem, identifikační údaje žáka, údaje o pracovnících, kteří se podílejí na vzdělávání žáka, jméno pedagogického pracovníka podílejícího se na spolupráci při zajištění speciálně vzdělávacích potřeb. Mimo to obsahuje informace o úpravě obsahu vzdělávání, rozvržení vzdělávání z časového a obsahového hlediska, úpravě výukových metod, forem a hodnocení žáka, případně o úpravě očekávaných výstupů vzdělávání. IVP musí být zpracován nejpozději do jednoho měsíce ode dne obdržení žádosti žáka/zákonného zástupce společně s doporučením ze strany poradenského zařízení. Škola poté zajistí zpracování plánu ve spolupráci s poradenským zařízením a žákem, v případě nezletilosti žáka i s jeho zákonným zástupcem a jeho provádění. A to tak, že seznámí všechny vyučující žáka s daným individuálním vzdělávacím plánem,

---

⁸ Integrace- „*dynamický, postupně se rozvíjející jev, ve kterém dochází k partnerskému soužití postižených a intaktních na úrovni vzájemně vyvážené adaptace, v průběhu celého života za aktivního podílu jedince s postižením*“ (Michalík in Bendová a Zikl, 2011)

následně sleduje a vyhodnocuje společně s poradenským zařízením efektivitu naplňování plánu. Jedná se o závazný dokument, který však lze během školního roku upravit a doplnit v reakci na potřebu žáka. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Asistent pedagoga je pedagogický pracovník, působící jako podpora jiného pedagogického pracovníka při vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Pomoc je soustředěna při organizaci výuky i následné realizaci vzdělávání. Asistent pedagoga podporuje samostatné vzdělávání žáka, aktivní zapojení do činností spojených se vzděláváním. „*Asistent pedagoga pracuje podle potřeby s žáky třídy, oddělení nebo studijní skupiny dle pokynů jiného pedagogického pracovníka a ve spolupráci s ním*“ (Němec, Šimáčková-Laurenčíková a Hájková, 2014; Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Mezi hlavní činnosti asistenta pedagoga patří pomoc při vzdělávací a výchovné činnosti, při komunikaci s žáky a jejich zákonnými zástupci, pomoc v adaptaci na školní prostředí, pomoc při výuce a přípravě na ni v nezbytných případech, pomoc při sebeobsluze a pohybu v průběhu vyučování a při školních akcích konajících se mimo školní prostředí. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Využití *dalšího pedagogického pracovníka* je chápáno zejména v oblasti potřeby tlumočení českého znakového jazyka. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Spočívá v plynném tlumočení mezi zdrojovým jazykem a cílovým jazykem, jehož cílem je usnadnit komunikaci a rovný přístup k informacím. (European Union of the Deaf, 2021) Dále se jedná o oblast přepisování pro osoby neslyšící, podpory žáka ve škole, školském zařízení dle zvláštních právních předpisů. (Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Stavební úpravy školních prostor a přilehlých objektů ve smyslu „*zajištění stability prostředí z hlediska rozmístění nábytku a předmětů, trvalost rozmístění odborných učeben, speciálních prostor s přístupem pro žáky*“, trvalost a přehlednost pro zajištění vyučování a školních aktivit v rámci třídy. (Michalík, Baslerová a Felcmanová, 2015)

4.1 Podpůrná opatření prvního stupně

Podpůrná opatření prvního stupně slouží ke kompenzaci mírnějších vzdělávacích obtíží žáka. Mezi tyto obtíže řadíme pomalejší pracovní tempo žáka, drobné obtíže ve čtení, psaní, počítání, v koncentraci, aj., tedy takové obtíže, které lze pomocí mírných úprav vzdělávání a domácí přípravy zlepšit. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Mírnými úpravami se rozumí aplikace běžně dostupných metod, forem práce, podpory, které navíc mohou působit preventivně v ohledu zhoršování školní úspěšnosti žáka. Úprava spočívá například ve změně zasedacího pořádku, délky vyučovací hodiny, intervalu přestávek, organizace volnočasových aktivit, diferenciací výuky viz výše. Vhodné jsou metody, které respektují obecné didaktické zásady, reflektují učební styl žáka, metody aktivního učení vhodné k prevenci únavy žáka a metody podporující motivaci žáka. (Michalík, Monček a Baslerová, 2015)

Vzdělávací úpravy navrhují pedagogičtí pracovníci společně s poradenským pracovníkem školy a žákem, v případě neplnoletosti žáka, s jeho zákonným zástupcem. Vzdelávací potíže vyžadující poskytnutí podpůrných opatření prvního stupně mohou také být vyvolány aktuálním nepříznivým zdravotním či psychickým stavem žáka, případně dlouhodobými problémy nižšího rozsahu a intenzity. Při posuzování je nezbytné zohlednit sociální a rodinné prostředí žáka. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Poskytování podpůrných opatření prvního stupně je průběžně vyhodnocováno. Nejpozději do 3 měsíců od zahájení poskytování opatření se vyhodnocuje optimálnost a efektivita opatření. Pokud je opatření shledáno jako nedostačující, doporučí škola návštěvu školského poradenského zařízení. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

4.2 Podpůrná opatření druhého stupně

Podpůrná opatření prvního stupně jsou uplatňována školou, školským zařízením i bez doporučení ze stran školského poradenského zařízení, kdežto u podpůrných opatření druhého a vyššího stupně je doporučení ze stran školského poradenského zařízení nezbytností. (Hutyrová a Růžičková, 2018)

Toto doporučení zohledňuje aktuální zdravotní stav žáka, opožděný vývoj, odlišné kulturní prostředí či jiné životní podmínky žáka, nadání, specifické poruchy učení a chování, mírné oslabení sluchových, zrakových funkcí, mírné řečové vady, oslabení dorozumivacích schopností, poruchy autistického spektra se slabšími obtížemi, nedostatečnou znalost jazyka a další faktory, které ovlivňují žáka ve vzdělávacím procesu. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Zařazují se zde metody speciálněpedagogické a formy práce, které je učitel schopen realizovat, aniž by měly dopad na zbytek třídy, případně je snaha dopad minimalizovat. Ideální je úplné zapojení do společné výuky s ostatními žáky, přičemž se klade důraz na individuální přístup k žákovi. Na základě doporučení mohou být upraveny podmínky konání státní maturity, přijímacích a závěrečných zkoušek. Mezi úpravy vzdělávání se řadí užívání didaktických, speciálněpedagogických pomůcek, jako jsou zvětšené výukové materiály, upravené pomůcky pro rýsování, nástavce na psací potřeby, nebo například umožnění využití kalkulačky, PC, přítomnost sdíleného asistenta. Využívá se rozšířená forma hodnocení. (Michalík, Monček a Baslerová, 2015)

4.3 Podpůrná opatření třetího stupně

Použití podpůrného opatření třetího stupně je podmíněno diagnostikou speciálních vzdělávacích potřeb žáka školským poradenským zařízením, případně vyhodnocením účinnosti nižších stupňů poskytovaných podpůrných opatření. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Speciální vzdělávací potřeby žáků v tomto stupni podpory zahrnují závažnější specifické poruchy učení, chování, odlišné kulturní prostředí a jiné životní podmínky, těžkou poruchu dorozumívacích schopností, těžší řečové vady, poruchy autistického spektra, lehké mentální postižení, zrakové, sluchové nebo tělesné postižení, neznalost vyučovacího jazyka a další obtíže, které se významně podílí na kvalitě vzdělávání žáka. Do tohoto stupně řadíme taktéž mimořádné nadání. (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, 2020)

Tyto obtíže vyžadují znatelné úpravy metod, strategií, postupů, organizace, průběhu vzdělávání, hodnocení, včetně domácí přípravy. V odůvodněném případě lze upravit také obsah a výstup vzdělání. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Žáci s poskytnutými podpůrnými opatřeními třetího stupně jsou vzděláváni na základě individuálního vzdělávacího plánu. V rámci podpory žáků jsou používány, mimo klasické materiály, i speciální didaktické učebnice, kompenzační a rehabilitační pomůcky. Možnost využití, v odůvodněných případech, asistenta pedagoga. Pro žáky je možnost prodloužit střední, vyšší odborné vzdělávání. (Michalík, Monček a Baslerová, 2015)

4.4 Podpůrná opatření čtvrtého stupně

Podpora založená na doporučení, které vydalo školské poradenské zařízení na základě diagnostických vyšetření žáka. Jedná se o žáky se závažnými poruchami chování, s těžkým zrakovým, sluchovým postižením, se středně těžkým až těžkým mentálním postižením, s těžkými vadami řeči, závažným tělesným postižením nebo s poruchou autistického spektra. Případně jde o žáky mimořádně nadané, kteří vyžadují individuální vzdělávání, které je nad rámec příslušného stupně vzdělávání. (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, 2020)

Míra podpory těchto žáků vyžaduje významné úpravy metod a organizace vzdělávání, úprav v obsahu vzdělávání, úprav výstupů. Žák, který není vzděláván ve škole zřízené podle §16 a jsou mu poskytována podpůrná opatření čtvrtého stupně, je vždy vzděláván s podporou individuálního vzdělávacího plánu. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Žák vzděláván ve škole zřízené podle §16 se vzdělává podle upraveného školního vzdělávacího programu, nebo podle rámcového vzdělávacího programu pro základní školu speciální. Při vzdělávání se využívají speciální učebnice, didaktické materiály, kompenzační a rehabilitační pomůcky, náhradní formy komunikace a je nutná úprava pracovního prostředí. Vzniká potřeba asistenta pedagoga. Možnost prodloužení středního a vyššího odborného vzdělávání. (Michalík, Monček a Baslerová, 2015)

4.5 Podpůrná opatření pátého stupně

Podpůrná opatření pátého stupně jsou vyhodnocena na základě diagnostiky vzdělávacích potřeb. Tato opatření jsou určena pro žáky s nejtěžším zdravotním postižením, se souběžným, vícenásobným postižením. (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, 2020)

Charakter potřeb vyžaduje nejvyšší míru přizpůsobení průběhu vzdělávání, obsahu i organizace. Nutná je podpora rozvoje schopností, dovedností žáků, kompenzace důsledků. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Ve vzdělávacím procesu se uplatňuje použití speciálních didaktických učebnic, alternativních materiálů, speciálních kompenzačních a rehabilitačních pomůcek, výukových

pomůcek, jako jsou komunikátory, speciální klávesnice, nutná je úprava prostředí a potřeba dalšího pedagogického pracovníka. Využívá se náhradních komunikačních systémů – alternativní augmentativní komunikace. Z důvodů závažného zdravotního stavu lze na doporučení lékaře využít individuální výuku v domácím prostředí, kterou zajišťuje pedagog školy, případně pracovník speciálně pedagogického centra. (Michalík, Monček a Baslerová, 2015)

Při posuzování potřeb podpůrných opatření druhého až pátého stupně vychází školské poradenské zařízení z charakteru obtíží vzdělávání, speciálně-pedagogické, psychologické diagnostiky, informací o dosavadním průběhu vzdělávání, údajů o spolupráci se školským poradenským zařízením, plánu pedagogické podpory, informací od žáka, podmínek školy, posouzení zdravotního stavu nebo podstatných skutečností a aktuálního stavu žáka. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

4.6 Podpůrná opatření u dětí s odlišným kulturním prostředím a jinými životními podmínkami

Výčet možných podpůrných opatření lze nalézt v příloze vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Tato opatření jsou dělena podle stupně opatření viz výše. Podpůrná opatření prvního stupně, určená dětem s odlišným kulturním prostředím a jinými životními podmínkami, zahrnují minimální úpravy vzdělávání, úpravy metod výuky, obsahu a výstupů vzdělávání, organizace výuky, hodnocení, pedagogické intervence a běžné učební pomůcky. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Žáci jejichž potíže odpovídají druhému stupni mají také úpravy metod výuky, včetně domácí přípravy, úpravy obsahu a výstupů vzdělávání, úpravy organizace výuky a hodnocení ve škole a školském zařízení, úpravy podmínek přijímání a ukončování vzdělávání. Pokud to charakter obtíží vyžaduje, lze prodloužit délku vzdělávání. Pro každého žáka bývá vypracován individuální vzdělávací plán, vhodné intervence ve formě předmětu speciálně pedagogické péče, dále mají nárok na speciální učebnice pro výuku čtení a českého jazyka, knihy a encyklopedie pro rozvoj všeobecného přehledu, pracovní sešity pro rozvoj dílčích funkcí, dále k zapůjčení pomůcky pro výtvarnou, případně tělesnou výchovu, psací a rýsovací pomůcky, pomůcky pro rozvoj sociálních dovedností, didaktické manipulační pomůcky pro rozvoj čtení, českého jazyka a matematiky. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Třetí stupeň nabízí podpůrná opatření ve formě úprav metod výuky, obsahu a výstupů vzdělávání, organizace výuky ve škole a školském zařízení, zpracování individuálního vzdělávacího plánu, úpravy hodnocení a podmínek přijetí a ukončení vzdělávání. Dalším podpůrným opatřením je intervence ve škole a školském zařízení ve formě předmětu speciálně pedagogické péče, případně metodickou podporu školského poradenského zařízení. Je nezbytná personální podpora ve formě asistenta pedagoga nebo dalších pedagogických pracovníků. U žáků s odlišnými životními podmínkami nebo z odlišného kulturního prostředí lze prodloužit dobu vzdělávání. Třetí stupeň zahrnuje velmi podobný výčet speciálních učebnic a pomůcek, jako tomu bylo u stupně druhého, přesto však můžeme nalézt odchylky v normované finanční náročnosti a lehké úpravy. Jedná se o speciální učebnice pro výuku čtení, knihy a encyklopedie pro rozvoj všeobecného rozhledu, psací a rýsovací pomůcky, speciální učebnice pro výuku českého jazyka, pomůcky k zapůjčení pro výtvarnou či tělesnou výchovu, pomůcky pro rozvoj sociálních dovedností, pracovní sešity pro rozvoj dílčích funkcí, didaktické manipulační pomůcky pro rozvoj čtení, dílčích funkcí, českého jazyka a matematiky. Na rozdíl od druhého stupně podpůrných opatření zde přibývá možnost využití výukového softwaru či tabletu. (Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů) Podpůrná opatření čtvrtého a pátého stupně se výlučně u těchto dětí nevyskytují.

Nezbytné pro volbu vhodného podpůrného opatření je odhalit příčinu potíží ve vzdělávání, potíží v začlenění žáka do kolektivu, nebo problém s interakcí s učitelem. Když se hovoří o prvním stupni, jsou to právě pedagogičtí pracovníci, kdo provádí prvotní diagnostiku vzdělávacích potřeb žáka. Důležité je, v jakých situacích se projevy objevují, nebo v souvislosti s jakým obsahem učiva. Další podstatnou informací je četnost obtíží a jejich intenzita. Jaké podněty projevy mírní, nebo naopak zhoršují. (Felcmanová a Habrová, 2015)

Pro potřeby volby vhodného opatření pro děti s odlišným kulturním prostředím či jinými životními podmínkami existuje posuzovací schéma, projevy jsou rozděleny do pěti oblastí pozorovatelných ve škole: Materiální podmínky vzdělávání žáka, Indikátory spojené s rodinou žáka a jejím sociokulturním statutem, Indikátory popisující interpersonální charakteristiky žáka, Indikátory popisující intrapersonální a osobnostní charakteristiky žáka, Školní připravenost v období prvních let školní docházky. Každý z indikátorů je pak dále členěn v závislosti na stupni závažnosti obtíží. (Felcmanová, 2015)

Materiální podmínky vzdělávání žáka jsou úzce spojeny s ekonomickou situací rodiny, školské zařízení komunikuje s rodinou žáka, v závažnějším případě pak s orgánem sociálně-

právní ochrany dětí. Mezi indikátory se řadí hygiena dítěte, výživa, ošacení a pomůcky do výuky. Dané ukazatele mají přímý dopad na vzdělávání jedince a jeho zapojení do školního kolektivu, úkolem školy je právě zmírňování možných dopadů na vzdělávání. K následným opatřením se řadí spolupráce s externími poskytovateli služeb, spolupráce rodiny a školy, speciální didaktické pomůcky a jiné.

O indikátorech spojených s rodinou žáka a jejím sociokulturním statutem hovoříme v případě, kdy rodina nespolupracuje se školou. Hodnotí se tedy zmiňovaná spolupráce s rodinou, četnost absence ve výuce, omezení ve výuce z důvodu kulturní odlišnosti. Aplikují se odlišné formy přípravy na vyučování, respektují se specifika žáka, rozkládá se učivo, rozvíjí dovednosti, kompetence a jiné.

Indikátory popisující interpersonální charakteristiky žáka se projevují v interakci s dalšími osobami. Pro efektivnější posouzení je vhodné využít externích odborníků, a to především v oblastech začlenění žáka do kolektivu, vztahu k autoritám, celkového chování a jednání žáka. Podle zjištěných výsledků se stanoví řada podpůrných opatření, například speciální pracovní místo pro žáka, úprava zasedacího pořádku, kooperativní učení, intervenční techniky, nácvik sociálního chování, zvládání náročného chování-intervence, klima třídy a jiné.

Indikátory popisující intrapersonální a osobnostní charakteristiky žáka, tedy projevy, které mají výrazný dopad na pokrok, dosažení cílů, aktivitu a úspěšnost žáka ve vzdělávání. K ukazatelům se řadí sebepojetí žáka, jeho motivace se vzdělávat, pracovní tempo a návyky, únava, udržení pozornosti, kognitivní vývoj a znalost vyučovacího jazyka. K vhodným podpůrným opatřením patří úprava časového uspořádání výuky, další pracovní místo pro žáka, prostorové uspořádání výuky, individualizace hodnocení, plánování dle časových a tematických celků, způsob výuky adekvátní pedagogické situaci, kooperativní učení, metody aktivního učení a mnoho dalších.

Ve fázi školní připravenosti v období prvních let školní docházky je důležité se zaměřit na projevy, které by v případě nezachycení a následného neřešení vedly k závažnějším obtížím při vzdělávání. Ukazatelem je připravenost žáka na školní docházku ve smyslu samostatnosti ve výuce, v dílčích funkcích a míře zvládání myšlenkových operací. Podporou je individuální práce s žákem, vytvoření dalšího pracovního místa, podpora rozvoje myšlenkových operací, úprava obsahu a rozsahu učiva, individualizace hodnocení a jiné. (Felcmanová, 2015; Felcmanová a Habrová, 2015)

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Charakteristika praktické části

Pro potřeby realizace výzkumu praktické části bylo stěžejní teoreticky vymezit základní pojmy, tedy pojem dítě ohrožené sociálním vyloučením a podpůrná opatření. Praktická část se pak zabývá analýzou poznatků týkající se problematiky podpůrných opatření v souvislosti s dětmi ohroženými sociálním vyloučením v rámci druhého stupně základních škol Zlínského kraje.

5.1 Hlavní a dílčí cíle

Hlavním cílem praktické části je analýza podpůrných opatření u dětí ohrožených sociálním vyloučením, která se aplikují na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji.

Mezi dílčí cíle práce patří:

- analýza školního prostředí a poradenských služeb poskytovaných školou
- analýza osobnosti žáka a jeho rodinného prostředí
- analýza vzdělávacích obtíží souvisejících s odlišným kulturním prostředím či jinými životními podmínkami

5.2 Výzkumné otázky

- Jaká podpůrná opatření se aktuálně využívají v souvislosti s dětmi sociálně ohroženými?
- Jaká podpůrná opatření z pohledu pedagoga se jeví jako efektivní?
- Jaká opatření jsou nejčastěji využívána?

5.3 Metodologie

Výzkumné šetření diplomové práce bylo realizováno metodou *kvalitativního výzkumu*, který lze chápat jako „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat*

komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu“, záměrem osoby provádějící výzkum je rozkrýt a prezentovat chápání, prožívání a vytváření sociální reality lidí, za pomoci různých postupů a metod. (Švaříček a Šed'ová, 2014) Současně v kombinaci s metodou *kvantitativního výzkumu*, na jehož podkladě je později zpracována výzkumná zpráva.

Sběr dat byl uskutečněn prostřednictvím online interview s pedagogickými pracovníky školy, v případech, kdy tuto metodu nebylo možné použít, pak rozhovorem formou elektronické komunikace, která obsahovala totožné otázky, jako tomu bylo u online formy. *Polostrukturovaný rozhovor* zahrnoval tři okruhy otázek týkající se dítěte, školy a podpůrných opatření (viz Příloha 1). Tento typ rozhovoru je veden podle předem připravené osnovy, ale také pružně reaguje na aktuální situaci a přizpůsobuje obsah otázek směrem k podstatě zkoumané věci. (Mareš, 2013) Následovala podrobná *obsahová analýza dokumentů* – individuální vzdělávací plány a doporučení ze školského poradenského zařízení. Na základě získaných informací byla vypracována vícepřípadová studie, která mapuje konkrétní situaci v rámci Zlínského kraje.

Případovou studii se rozumí postup/metoda, která analyzuje a poskytuje hlubší obraz obtíží zkoumaných v rámci širšího prostředí, tedy rozvíjí plné pochopení konkrétního (socioekonomického) jevu. Má za cíl zachytit jedinečnost případu v podobě specifického kontextu a skutečností, klade důraz na individuální perspektivu. Lze ji chápat jako výzkumnou metodu, techniku sběru dat či interpretační metodu neboli prostředek sdělování. (Chrastina, 2019) Bromley (in Chrastina, 2019) uvádí, že v sociálně vědním výzkumu se užívá vymezení pojmu jako „*intenzivní systematické studium subjektu nebo subjektů s definovanými hranicemi, prováděné v kontextu dané situace a zkoumáním hlubších údajů a východisek, charakteristik sociálního prostředí, kultury a interakcí*“.

Aplikace metody do výzkumné práce se taktéž značí jako *design výzkumu*. Stanoev (in Chrastina, 2019) charakterizuje výzkumný design případové studie jako celistvý proces, který se vyznačuje konceptualizací, definováním výzkumných otázek, realizací sběru dat, následnou analýzou dat a interpretací výsledku formou výzkumné zprávy.

Pro analýzu dat byla zvolena *metoda prostého výčtu*, která je na pomezí *kvalitativního a kvantitativního přístupu*. Prostřednictvím metody se vyjadřuje vlastnost určitého jevu, jeho výskyt nebo poměr výskytu k jinému jevu. Při analýze kvalitativních dat se užívají vhodné kvantitativní ukazatele, které podporují význam určitého nalezeného vztahu. (Miovský, 2006)

5.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl sestaven z žáků, které lze kategorizovat jako sociálně ohrožené, kteří zároveň navštěvují druhý stupeň základních škol. Tyto školy jsou pak ještě omezeny na území Zlínského kraje. Úkolem výzkumníka bylo vyhledat potenciální respondenty a na základě zvážení vhodnosti kontaktovat pedagogické pracovníky, kteří s těmito žáky spolupracují při jejich vzdělávacím procesu. Jednalo se především o výchovné poradce, speciální pedagogy a psychology.

Primární fází bylo vyhledat v rejstříku základních škol Zlínského kraje školy, které patří do skupiny úplných základních škol, tedy těch, které disponují oběma stupni vzdělávání. Vzápětí analýzou webových stránek zmapovat základní školy, které patří do skupiny tzv. běžného typu a poradenskou činnost škol. Následně po analýze webových stránek bylo prostřednictvím elektronické komunikace osloveno 140 ředitelů základních škol, tato hodnota reprezentuje základní soubor. Zpětná vazba přišla od 57 škol, přičemž takové, které odpovídají zadaným kritériím, tedy poskytují vzdělávání žákovi/žákům z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek s přiznanými podpůrnými opatřeními na druhém stupni, se vyskytovaly v počtu 5 škol. Po oslovení konkrétních pedagogických pracovníků souhlasily s účastí na výzkumném šetření informantky tří škol, konkrétně to byly tři výchovné poradkyně, speciální pedagožka a školní psycholožka. Finální výzkumný vzorek se skládá z devíti žáků (ti sloužili jako předloha pro případy) různé věkové kategorie pocházejících ze tří základních škol.

6 Případová studie

Úvodní část této kapitoly je věnována charakteristice tří škol, které byly vybrány v rámci výzkumného šetření. Všechny tyto školy se nachází ve Zlínském kraji a poskytují vzdělávání žákům z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, na jejichž základě jsou jim poskytována podpůrná opatření, splňují tedy podmínky zadání práce. Z důvodů ochrany osobních údajů a citlivého tématu bude lokalizace základních škol omezena pouze na jednotlivé okresy a jména žáků budou zcela vynechána. Následně se bude kapitola věnovat analýze konkrétních případů jednotlivých žáků, kterým byla přiznána podpůrná opatření na základě znevýhodnění sociálního charakteru.

Charakteristika školy A

Základní škola A se nachází v menším městě v okrese Vsetín. Jedná se o školu úplnou. Škola poskytuje vzdělávání 430 dětem, žákům, jež jsou rozděleni do 24 tříd.

Poradenská činnost školy je zajišťována výchovným poradcem, metodiky prevence, vedením školy ve spolupráci s třídními učiteli, případně ostatními členy pedagogického sboru. Tato činnost se věnuje zejména kariérovému poradenství, poradenství v oblasti školní neúspěšnosti, školních obtížích, volby vhodných postupů a strategií žáků. Společně také tvoří preventivní programy a řeší již vzniklé sociálně patologické jevy. Mimo to se zabývá také poradenstvím určeným zákonným zástupcům, a to nejen v tíživé životní situaci, ale také v oblasti vzdělávání jejich dětí. V souladu se zaměřením diplomové práce se také zabývá žáky s přiznanými podpůrnými opatřeními a metodickou podporou pedagogickým pracovníkům v této oblasti. S tím souvisí koordinace s dalšími institucemi a poradenskými zařízeními. Výchovný poradce s metodiky prevence také spolupracují s kurátory a odděleními péče o dítě.

Základní škola poskytuje vzdělání 83 žákům s podpůrným opatřením, přičemž 43 z nich navštěvuje první stupeň a 40 stupeň druhý. Z tohoto počtu jsou čtyři žáci z kategorie odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Jeden žák je na první stupni a tři žáci na druhém stupni. V tomto ohledu škola spolupracuje s krajskou pedagogicko-psychologickou poradnou. Spolupráce probíhá minimálně jednou za týden, konkrétně se jedná o zasílání vyhodnocení školních dotazníků sloužící k vyšetření dítěte, vyhodnocení podpůrných opatření a individuálních vzdělávacích plánů. Dále škola spolupracuje se speciálně pedagogickými

centry, tato spolupráce probíhá několikrát ročně. V ojedinělých případech i se střediskem výchovné péče. Školu navštěvuje ještě jeden žák romské komunity, ten však běžnou výuku zvládá bez potřeby podpůrných opatření.

Charakteristika školy B

Základní škola B je situována ve větším městě v okrese Zlín. Jedná se o školu úplnou. Škola poskytuje vzdělávání 450 dětem, žákům, jež jsou rozděleni do 22 tříd.

Poradenská činnost je zajišťována výchovným poradcem, metodikem prevence, školním psychologem, kariérovým poradcem, speciálním pedagogem ve spolupráci s třídními učiteli, vedením školy a případnými odborníky mimo školu. Jedná se například o pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pracovníky školských poradenských zařízení. Tato činnost se zabývá individuálním poradenstvím, případně skupinovým, dále pak kariérovým poradenstvím, krizovou intervencí, prací s třídním klimatem, intervenčními programy, dotazníkovým šetřením či umožněním besed, přednášek na konkrétní problematiku. Cílem školního poradenského pracoviště je pak poskytování odborných informací, kontaktů, spolupráce s vhodnými zařízeními, podpora vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, posílení a péče o nadané žáky a žáky se specifickými vzdělávacími potřebami. Úkolem je také sledovat školní docházku, selhávání žáků, zajistit metodickou podporu pedagogickým pracovníkům, utváření preventivních programů a aktivit ve spojitosti s možným rizikovým chováním s ohledem na příznivé školní/třídní klima, řešit výchovné problémy, poskytovat kariérové poradenství a pomoc při volbě vhodné vzdělávací cesty žáků.

Základní škola poskytuje vzdělání 75 žákům s podpůrným opatřením. Z tohoto počtu je 5 žáků z kategorie odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Na škole se nachází ještě 4 žáci z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, avšak tyto žáci zvládají běžnou výuku bez potřeby podpůrných opatření. Všechny 5 žáků, kteří mají přiznané nějaké podpůrné opatření se vyskytuje na druhém stupni. V tomto ohledu škola spolupracuje s krajskou pedagogicko-psychologickou poradnou. Dále škola spolupracuje se speciálně pedagogickým centrem. V ojedinělých případech i se střediskem výchovné péče a orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Charakteristika školy C

Základní škola C se nachází ve větším městě v okrese Kroměříž. Jedná se o základní školu úplnou. Škola poskytuje vzdělání 614 žákům ve 26 třídách.

Poradenská činnost je poskytována speciálním pedagogem, školním psychologem, výchovnou poradkyní, kariérovým poradcem a metodikem prevence. Pracovní náplň je složena z diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a školního klimatu, pomoci a podpory při řešení konfliktních situací, při práci s nadanými žáky, vytváření a zlepšování podmínek pro integraci žáků včetně úprav školního prostředí, tvorby plánu pedagogické podpory a individuálního vzdělávacího plánu, metodického vedení pedagogických pracovníků a konzultační činnost. Školní poradenské pracoviště vytváří a kontroluje realizaci preventivních programů pro žáky, spolupracuje s mimoškolními organizacemi a zařízeními, v neposlední řadě poskytuje poradenské služby také zákonným zástupcům. V oblasti kariérového poradenství pomáhá s profesní/studijní orientací, konzultuje s rodiči vhodnou vzdělávací cestu jejich dětí a spolupracuje se středními školami.

Základní škola poskytuje vzdělání 78 žákům s podpůrným opatřením. Z tohoto počtu jsou 2 žáci z kategorie odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Z nichž je pouze jeden na druhém stupni. Na škole se nachází dalších 21 žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, nicméně tyto žáci zvládají běžnou výuku bez potřeby podpůrných opatření. Konkrétně pak 3 žáci patří do skupiny příslušníků jiné národnosti a 18 žáků je romského původu, k této skupině se řadí i několik dětí umístěných mimo rodinu, nespecifikovaného počtu. V tomto ohledu škola spolupracuje s krajskou pedagogicko-psychologickou poradnou. Dále pak se speciálně pedagogickým centrem. V rámci školy se na vzdělávání daných žáků podílí třídní učitel společně s dalšími vyučujícími, školní psycholog a školní speciální pedagog.

6.1 Příklad 1

Osobní charakteristika žáka: Žákyně č. 1 pochází z rodinného prostředí, ve kterém je vychovávána prarodičem, respektive byl jmenován soudem. Otec se momentálně nachází ve výkonu trestu. Matka zemřela. Rodinné prostředí je charakteristické nejen dysfunkční rodinnou, ale i špatnou ekonomickou situací. Spolupráce mezi školou a prarodičem je na dobré úrovni. Prarodič se snaží komunikovat se školou, docházet na třídní schůzky a spolupracovat na školních záležitostech. Ke kladným vlastnostem žákyně lze zařadit empatii, srdečnost a laskavou povahu. Ve škole má dvě velmi dobré kamarádky. Má velice nízké sebevědomí a sebehodnocení společně se sklony k sebepoškozování. Často se objevují explozivní změny nálady. Dlouhodobě se potýká s problematickým chováním v takové míře, že se nachází v péči lékařů. S růstem věku se zvyrazňují osobnostní rysy, které jí komplikují optimální zvládnání zvyšující se školní zátěže. Pravděpodobně nemá žádné mimoškolní zájmy.

Školní charakteristika žáka: Žákyně v současné době navštěvuje osmou třídu základní školy. Tato třída je sestavena z 15 žáků, přičemž složení třídy pojímá 7 chlapců a 8 dívek. Vzdělává se na základě plánu pedagogické podpory. Dívka patří mezi aktivnější žáky třídy. Pod dohledem vyučujícího/asistenta pedagoga zvládne kvalitně pracovat, jakmile však dohled není, je nejistá, nesoustředěná. Nezbytně potřebuje dostávat zpětnou vazbu s ohledem na svou vykonanou práci. Při procesu učení převládá spíše krátkodobá paměť. K dalším obtížím se řadí udržení pozornosti, potřeba prodloužení času při zpracovávání úloh, pomoc při pochopení zadání. Objevují se i problémy pramenící z nízkého sebevědomí, kdy se žákyně bojí odpovědět nebo odpovědět nechce, protože nevěří, že zná správnou odpověď. Žákyně velmi často ve vyučování vyrušuje, je roztržitá a potřebuje na sebe upoutávat pozornost. Z důvodů plynoucích z anamnézy potřebuje opatrný pečlivý individuální přístup.

Podpůrná opatření u žáka: První znaky potřeby poskytnutí podpůrných opatření u žákyně se objevily již v druhé třídě základní školy. Žákyně se nedokázala orientovat v psaném textu, při společné práci nezvládala, ani po navedení vyučující, zapsat zadání úlohy a měla problémy s pozorností. Byl nutný dohled na správnost práce, objevovaly se problémy v chování, podvádění při výuce, agresivní chování vůči spolužákům, žalování. Fyzickou agresi si vynucovala přední místo na obědě. Po těchto skutečnostech třídní vyučující na problémy upozornila a žákyně byla poslána na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny. Na základě vyšetření bylo

přiznáno podpůrné opatření, nyní třetího stupně. Aktuálně se jedná o asistenta pedagoga a úpravy výuky.

Asistent pedagoga pracuje s žákyní od čtvrté třídy, pomáhá jí udržet pozornost ve třídě, při nesoustředěnosti, při změnách nálad. Úlohou asistenta je dále pomoc při nepochopení zadání, zopakování instrukcí k úkolům, při pasivním přístupu aktivizace žákyně, korekce chování, pomoc při organizování školní práce. Důležitou rolí je individuální dopomáhání při řízených činnostech, zapojování žákyně do skupinových aktivit a samostatné práci. Mimo to se dívka věnuje i v průběhu odpoledních hodin, čímž nahrazuje domácí přípravu, případně jako možnost k dovysvětlení učiva. K tomuto účelu pak slouží školní klub. V souvislosti se zvyšujícími nároky ve vzdělávání a narůstajícím množstvím probíraného učiva nastává nutná potřeba asistenta pedagoga po celou dobu školní docházky.

Úpravy vzdělávání spočívají v modifikaci metod výuky, kdy se osvědčilo jako vhodné střídat různé formy výuky. Upřednostňován je individuální přístup k žákyni a přístup multisenzoriální. Zadání aplikovat formou krátkého, stručného a jednoznačného sdělení, v případě delších instrukcí využívat tištěnou podobu zadání. Důležitá je pravidelná kontrola porozumění zadání a motivace žákyně k práci. Dávat zejména krátkodobé cíle a motivovat pozitivně a průběžně. Ocenit výsledek, ale také snahu vedoucí ke splnění požadované práce. Při nežádoucím chování musí nastat okamžitá zpětná vazba pro následnou fixaci. Ta slouží k uvědomění si souvislostí a kontextu chování. Následná komunikace dopomáhá nalézt vhodnou reakci do budoucna. Vzhledem k aktuálnímu psychickému naladění, chování a míře soustředění se modifikuje i učivo.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně hodnotí poskytovaná podpůrná opatření jako efektivní s dostatečným účinkem. Nejefektivnějším opatřením je přítomnost asistenta pedagoga, přispívá ke zlepšení výkonové motivace a s tím souvisejícího následného prospěchu. V průběhu vzdělávání nedocházelo u žákyně ke změnám podpůrných opatření, z důvodu osvědčení již stávajících. Dodává, že žákyně by bez přiznaných podpůrných opatření nezvládla školní docházku a téměř jistě by hrozilo školní selhání (neúspěch).

6.2 Příklad 2

Osobní charakteristika žáka: Žákyně č. 2 pochází z prostředí romské komunity. Otec v současnosti pracuje jako dělník, matka zůstává v domácnosti a stará se o mladší sourozence. Rodinné prostředí se dá kategorizovat jako nepodnětné s převažujícími prvky odlišné kultury. Vztahy se školou jsou přiměřené situaci. Komunikace mezi školou a matkou probíhá sporadicky. Většinou na opakované vyžádání školy. Žákyně je velmi přátelská, ochotná, pilná, nekonfliktní a nápomocná spolužákům, učitelům. Dokáže bez problémů respektovat určená pravidla.

Školní charakteristika žáka: Žákyně momentálně navštěvuje šestou třídu základní školy. Třída je složená z 11 chlapců a 10 dívek. Tedy v celkovém součtu se jedná o 21 žáků. Vzdělává se na základě plánu pedagogické podpory. Při výuce se projevuje sklon k nejistotě, nesoustředěnost, především v případech, kdy se jedná o déletrvající či stereotypní činnosti. Při časově náročnější a obtížnější činnosti, klesá rapidně výkonnost. Žákyně má obtíže s osvojením nové látky. Výkony jsou nerovnoměrného charakteru a pracovní tempo spíše pomalé. V případě náhlého výpadku pozornosti je nutná potřeba dovysvětlit učivo. Výpadky jsou časté, proto je vhodné, snažit se je různými způsoby omezit.

Podpůrná opatření u žáka: První znaky potřeby poskytnutí podpůrných opatření u žákyně se objevily v první třídě základní školy. Dívka měla nezvykle pomalé tempo při psaní, častou chybovost v diakritice, obtíže činilo navozování psacích písmen. Chyběla matematická představivost, písmo a kresba byly neúhledné. Žákyně nebyla samostatná, byla tichá a nejistá. Z těchto důvodů třídní vyučující společně se zákonnými zástupci vyplnila školní dotazník, na jehož základě byla dívka pozvána na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny. Realizace plánované schůzky byla značně časově opožděná, jelikož zákonní zástupci dívky opakovaně nedorazili na smluvený termín schůzky. Následně po uskutečnění vyšetření v poradenském zařízení byla stanovena podpůrná opatření druhého stupně.

Výukové obtíže jsou nyní vyrovnávány četnými úpravami výuky. Žákyně je při výuce posazena v přední lavici, aby byla v případě potřeby v dosahu pedagoga. Při náročnějších úlohách se využívají krátké přestávky, případně pohybové uvolnění. Metody výuky jsou vhodně kombinovány, využívá se multisenzorický a individuální přístup. Pokyny jsou krátké,

jasné, jednoduché s dohledem na porozumění zadávané práci. Žákyni je poskytována bezprostřední zpětná vazba při plnění zadaných úloh. Rozsah jednotlivých cvičení je snížený, naopak zvýšená je časová dotace. Složitější zadání je nutné rozfázovat na kratší a jednodušší úkony. Výkonová motivace musí být neustále posilována, ocenění procesu k nalezení řešení a výsledné řešení.

Pedagogická intervence poskytována školou je nadále realizována a v rámci ní se vyučující zaměřuje na upevňování základního učiva a jeho opakování, průběžné opakování a automatizaci běžných pracovních postupů, dovysvětlení učiva, které si žákyně nezvládla osvojit v průběhu hodin. Pedagogická intervence probíhá dvakrát týdně s hodinovou dotací.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně hodnotí všechna podpůrná opatření jako efektivní a naprosto vyhovující dané žákyni. Doposud nebyla potřeba podpůrná opatření z žádných důvodů měnit. Zvláště pak za jako velmi vhodnou považuje pedagogickou intervenci (jakožto podpůrné opatření prvního stupně), která je nezbytnou satisfakcí domácí přípravy ve velmi málo podnětném rodinném prostředí.

6.3 Příklad 3

Osobní charakteristika žáka: Žák č. 3 pochází z nepodnětného prostředí a dysfunkční rodiny. Matka je závislá na alkoholu a nadále nežije s otcem v jedné domácnosti. Žák se proto přestěhoval k otci, který založil novou rodinu, do které syn nebyl vřele přijat. Matka o syna nejeví zájem. Péče se přelévá z otce na prarodiče z matčiny strany, kde tráví čas společně se svou sestřenicí, jejíž matka zemřela. Celá rodina je proto v péči orgánu sociálně právní ochrany dětí. V současné době rodinu čeká soud o svěřeni do péče prarodičů, nebo přesunutí chlapce do dětského domova. Komunikace prarodičů se školou je na dobré úrovni. Z důvodu generační odlišnosti nastávaly drobné obtíže při realizaci distanční výuky. Vztahy žáka s třídním kolektivem nebyly vzhledem k nedávnému nástupu na novou základní školu zatím utvořeny.

Školní charakteristika žáka: Žák navštěvuje devátý ročník základní školy. Třída je obsazena 17 žáky, z toho je 9 chlapců a 8 dívek. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. Momentálně je umístěn ve středisku výchovné péče. Projevy ve školní práci jsou apatické. Žák je tichý, bez zájmu, nevyrušuje a nenosí pomůcky. V písemném projevu se objevuje přílišná chybovost v gramatice pramenící hlavně z nedostatečné znalosti pravidel pravopisu. Úroveň četby je nedostatečná. Čtecí schopnosti jsou pomalejšího rázu a se špatným porozuměním. Během distanční výuky zatajoval online hodiny před prarodiči. Nasbíral deset neomluvených hodin, na jejichž základě bude klasifikován zhoršeným stupněm chování. Výukové problémy se vztahují především k neexistující domácí přípravě, absenci pomůcek či změně druhého cizího jazyka oproti předešlé základní škole.

Podpůrná opatření u žáka: Žák na současnou základní školu přišel již s doporučením z poradenského zařízení, tedy prvotní obtíže vedoucí k návštěvě školského poradenského zařízení nejsou specifikovány. Podpůrná opatření byla klasifikována stupněm dva. Vzhledem ke komplikované situaci je nutné dbát na individuální přístup k žákovi. Výukovými metodami se rozvíjí čtenářské dovednosti. Stěžejní je upevňovat základy učiva prostřednictvím častého opakování. Důležitá je fixace a automatizace gramatických pravidel. V rámci úloh je dobré rozdělení komplexních úkolů do kratších instrukcí, případně se zadávají úlohy po krocích. Upřednostňuje se kvalita nad kvantitou, například v krácení diktátů nebo čteném textu. Žák potřebuje podporu a pomoc při řešení úloh a pozitivní motivaci. Je potřeba dávat zpětnou vazbu a kontrolu, zda bylo zadání správně pochopeno a samostatná práce je vykonávána efektivně.

V rámci podpůrných opatření poskytuje škola pedagogickou intervenci zaměřenou na do vysvětlení učiva, opakování českého jazyka, matematiky a (druhého) cizího jazyka. U žáka je spíše preventivního charakteru výukového selhání. Intervence probíhá jednou týdně.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně hodnotí podpůrná opatření jako možně efektivní s podmínkou fungujícího rodinného zázemí a na základě respektování individuálních potřeb žáka. Doposud nebyla potřeba podpůrná opatření z žádných důvodů měnit.

6.4 Příklad 4

Osobní charakteristika žáka: Žák č. 4 pochází z rodinného prostředí charakteristického nízkým sociálně ekonomickým statusem. Rodiče žáka již netvoří společnou domácnost. Matka neustále mění zaměstnání, poslední pracovní pozice byla dělnického typu, nyní z důvodu nemoci nepracuje. Otec se živil řízením velkého nákladního automobilu a nacházel se tak často v zahraničí, nyní je bez práce. V případě, že ve škole nastal nějaký výukový/výchovný problém, se vždy snažil přijít a situaci vyřešit, pokud byl zrovna v České republice. Nyní má chlapce na starost matka, pod jejím dohledem je domácí příprava nedostačující, až zanedbávaná. Tím, že si žák neplní své školní povinnosti, nepřipojuje se na výuku, nedokáže navazovat na již probrané učivo. Ve škole se snaží nevyčnívat z kolektivu, drží se v ústraní a komunikuje hlavně se svými dvěma kamarády. V rámci třídy se aktivně nezapojuje do dění, je spíše tišším nekonfliktním účastníkem. S narůstajícím věkem si spolužáci více všímají žakových odlišností souvisejících především se špatnou ekonomickou situací v rodině.

Školní charakteristika žáka: Žák v současnosti navštěvuje osmý ročník základní školy. Třída je obsazena 20 žáky, převážně chlapci. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. Ve vzdělávacím procesu jsou přetrvávající výrazné obtíže, které se projevují v základních úkonech jako jsou čtení, psaní, počítání. Tyto obtíže ztěžují skutečnost, že žák má poměrně pomalé pracovní tempo a sníženou frustrační toleranci. Z těchto potíží pramení nejistota, která se projevuje tendencí rezignovat především u složitějších úloh. Při čtení se vyskytuje pomalé tempo, přílišná chybovost, nepochopení čtenému textu. V psané formě jde pak o hůře čitelné písmo, zvýšený rozsah chyb v délkách slov, vynechávání písmen, chybovost v diakritice a gramatických jevech. Běžné matematické algoritmy jsou fixovány správně, dochází pouze k početním chybám.

Podpůrná opatření u žáka: Prvotní obtíže se objevily již na počátku zahájení studia, konkrétně však nebyly přiblíženy. Žák má přiznané podpůrné opatření druhého stupně. Jedná se o úpravu vzdělávání z hlediska metod, organizace a hodnocení žáka. Metody výuky se vyznačují individuálním přístupem k chlapci. Osvědčují se názorné metody a metody s prodlouženým výkladem daného učiva. Doporučen byl také specifický autodiktát.

Úpravy organizace výuky směřují k navýšení časového režimu při čtení a psaní. V oblasti čtení je podstatné průběžně ověřit žákovo porozumění čtenému textu. Úlohy sloužící k ověření znalosti učiva by měly být kratšího rozsahu. Zadávají se jednodušší typy úkolů. Pokud to žákovi obtíže vyžadují, poskytují se tištěné zápisy učiva. Vhodné je omezit hlasité čtení před třídou, nevystavovat tím žáka nadměrné stresové zátěži. Často dávat zpětnou vazbu, slovní podporu, motivaci k práci a ocenit konkrétní pokroky. Podpora je důležitá i v procesu práce, aby žáka motivovala k jejímu dokončení. Úspěch a následná pochvala u chlapce zvyšuje sebevědomí, jistotu a ochotu spolupráce. Z tohoto důvodu je dobré zařadit jednodušší úlohy, které jsou lehce splnitelné. V době procvičování je dobré použít přehledy učiva. Při těžších a delších písemných pracích je vhodné rozdělit práci na dvě části, kdy každý den zpracuje část. Nová látka je probírána na začátku hodiny, kdy je pozornost nejvyšší.

Hodnocení žáka respektuje již dosaženou úroveň čtení, specifické chyby v psaní a čtení, sníženou kvalitu grafického projevu. Osvědčuje se upřednostnit kvalitu před kvantitou. Pokud nastane situace, kdy žák selhává, jsou mu umožněny alternativní formy opravy. ŠPZ se přiklání k pokračování v dříve nastavené pedagogické intervenci v četnosti jedné hodiny týdně.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně spolu se speciální pedagožkou hodnotí volbu podpůrných opatření jako dostačující. Bez podpůrných opatření by hrozilo reálné školní selhání. Chlapec vyžaduje především individuální přístup a trpělivé jednání. Zvýšení časové dotace pomáhá i psychické stránce žáka. Doposud nebyla potřeba podpůrná opatření měnit.

6.5 Příklad 5

Osobní charakteristika žáka: Žákyně č. 5 pochází z komplikovaného rodinného prostředí. Rodiče dívky jsou rozvedení. Matka byla zbavena rodičovské odpovědnosti a děti byly svěřeny do péče otci. Zaměstnání otce je nestálé, náhodné. V minulosti se u dívky vyskytovaly sociálně patologické jevy, především pak skryté záškoláctví, které vyústilo z komplikované rodinné situace. Po přeřazení do péče otce se situace poměrně zlepšila, přesto se rodinné prostředí tomu běžnému zřídka podobá. Děti se starají samy o sebe, žijí na ubytovně, nemají dostatek finančních prostředků, vhodné ošacení. Sourozenec dívky navštěvuje stejnou základní školu, objevují se u něj stejné vzdělávací problémy, pouze nebyly vyšetřovány. Jedná se o tichou dívku, která nemá ráda pozornost, snaží se být v ústraní. Ve třídě má oporu ve své kamarádce.

Školní charakteristika žáka: Žákyně nyní navštěvuje sedmý ročník základní školy. Třída je složena z 20 žáků, konkrétně pak z 10 dívek a 10 chlapců. V rámci svého působení na škole opakovala pátý ročník. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. K přetrvávajícím obtížím patří pomalé pracovní, které se projektuje také v četbě, zvýšená chybovost v písemném projevu. Vyšetřením bylo zjištěno nerovnoměrné rozvíjení rozumových schopností, především v oblasti neverbální intelektové složky. Tyto skutečnosti se projevují ve všeobecných znalostech, praktické početní dovednosti. Možná je souvislost s neadekvátní domácí přípravou na výuku. V průběhu vzdělávání jsou časté absence na výuce.

Podpůrná opatření u žáka: Průvodní obtíže vedoucí k vyšetření v poradenském zařízení nastaly již na prvním stupni základní školy, z důvodu selhávání ve výchovně vzdělávacím procesu. Do poradenského zařízení však dívka dorazila se značným zpožděním, neboť otec s vyšetřením nesouhlasil. Až na základě nařízení orgánu sociálně-právní ochrany se do zařízení s dívkou dostavil. Žákyně má přiznaná podpůrná opatření druhého stupně s individuálním vzdělávacím plánem. Konkrétně se jedná o úpravy vzdělávání zahrnující úpravy metody výuky, obsahu vzdělávání, organizace výuky i hodnocení žáka.

Metody výuky jsou názorné s prodlouženým výkladem. Obsah a postupy vzdělávání jsou v souladu s nároky vzdělávacího programu a individuálním vzdělávacím plánem. Vhodná je modifikace složitějších informací, formulace hlavních bodů učiva. Pokyny jsou podávány

stručně, jasně a jednoznačně. Zjednodušený slovní popis je doplňován o vizuální zobrazení, například názornou pomůckou, pokusem či převodem do praktického využití. Obtížnější úlohy jsou strukturovány. Průběžně probíhá kontrola správnosti porozumění probíranému učivu. Organizace výuky je upravena pouze částečně. Jedná se o poskytnutí času navíc při práci s textem. Pokud lze, zkrátit zadání a zprostředkovat zápisy učitele či spolužáka. Při procvičování umožnit práci s přehledy učiva a volit alternativní metody ověřování znalostí. Hodnocení žákyně by mělo dát jasnou zpětnou vazbu vedoucí k uvědomění svých pokroků, nesrovnávat výkony se spolužáky. Využívá se různých forem hodnocení, přičemž důraz je kladen na podporu rozvoje vědomostí a dovedností. Stěžejní je respektovat specifické obtíže žákyně, jež ji limitují při práci. Osvědčuje se pozitivní motivace, ocenění procesu k nalezení řešení a výsledné řešení. ŠPZ považuje za vhodné nadále poskytovat pedagogickou intervenci v rozsahu jedné hodiny za týden.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně hodnotí poskytované podpůrné opatření kladným způsobem. Dodává, že pokrok závisí i na situaci v rodině a domácí přípravě. Vzdělávání na základě individuálního vzdělávacího plánu je adekvátní, úpravy vhodné, rozsah intervence by mohl být větší, přesto alespoň částečně pomáhá k dovysvětlení probírané látky nebo opakování látky předešlé. Doposud nenastala potřeba měnit přiznaná podpůrná opatření.

6.6 Příklad 6

Osobní charakteristika žáka: Žák č. 6 pochází z rodinného prostředí s nízkým sociálně ekonomickým statusem. V prvních letech školní docházky chlapci zemřela matka, výchova zůstala na otci. Otec se snaží zabezpečit rodinu a současně provádět dozor nad vzděláváním dětí. Pracovní zaměření otce je zednická práce. Na výchově se částečně podíleli i prarodiče a starší bratr, přesto se chlapce nepodařilo adekvátně motivovat k domácí přípravě na výuku. Komunikace s otcem není na dobré úrovni, je tedy potřeba neustálé snahy informovat otce o úspěších chlapce a poskytování informací o možnostech rozvoje a podpory. Pro začlenění žáka do užšího kolektivu škola využívá skupinových projektů, nejen že se takto rozvíjí odvaha ke spolupráci, ale posilují se tím i vztahy a třídní klima.

Školní charakteristika žáka: Žák v současné době navštěvuje šestou třídu základní školy. Třída je složena z 23 žáků, z toho je 11 dívek a 12 chlapců. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. Žákovi působí potíže pomalejší pracovní tempo, které sice nekolísá, ale je nedostačující vzhledem ke vzdělávacímu záměru. Písemný projev se vyznačuje častou chybovostí a zhoršenou grafickou stránkou písma, kterou dává za vinu nadměrné bolesti ruky. Základní matematické algoritmy nejsou chybně fixovány. Chlapec navazuje sociální kontakt bez potíží, pracuje ochotně, chybí pouze motivace k plnění zadaných úkolů. Častá je rezignace v průběhu výuky, což ovlivňuje školní úspěšnost. Velkou výhodou je, že pokud je žák řádně motivován, neodradí jej neúspěch.

Podpůrná opatření u žáka: První znaky potřeby podpůrných opatření byly zaznamenány již na prvním stupni základní školy v důsledku selhávání žáka ve výchovně vzdělávacím procesu. Z těchto skutečností byl sepsán školní dotazník, který byl posléze s požadavkem o vyšetření odeslán do poradenského zařízení. Žákovi bylo na základě vyšetření přiznáno podpůrné opatření třetího stupně s individuálním vzdělávacím plánem. K úpravám výuky dochází v oblastech metod výuky, obsahu, organizace i hodnocení žáka.

Metody výuky se opírají o vizuální stránku, k tomu je využíván barevný tisk, obrázkové pracovní listy a podobně. Doporučeno je prodloužit výklad či využít specifického autodiktátu. Obsah vzdělávání je modifikován v souladu s nároky vzdělávacího programu a individuálního vzdělávacího plánu. Informace se formulují tak, aby žák vnímal hlavní fakta a vztahy. Osvědčilo se převádění učiva do praxe, užití vizualizace. Je tedy přínosné používat pomůcky a

vhodné techniky pro přiblížení složitější informace žákovi. Úkoly se strukturují, informace jsou podávány stručně, jasně a zřetelně. Nutná je zpětná vazba a kontrola porozumění zadávaným pokynům.

V oblasti organizace výuky se jedná o snížený rozsah zadávaných úkolů, využívání alternativních forem ověřování znalostí s podporou již vykonané práce. V tomto případě dostatečná podpora ze strany vyučujícího eliminuje možnost rezignace při plnění úkolů. Důležitá je neustálá motivace a respektování pomalejšího pracovního tempa, respektive poskytnutí dostatečného časového rozpětí pro jednotlivé úlohy. Pro posílení motivace a snahy zažít školní úspěch se zařazují úlohy, které nejsou příliš obtížné a žák je tedy snadno zvládne. Při hodnocení se dbá na celkový výkon společně se snahou žáka. V případě, že dojde k selhání v písemné práci, nabízí se žákovi možnost známku si opravit, případně se využívá alternativní forma zkoušení. Na případné selhání či neúspěchy není vhodné upozorňovat před třídou chlapce. Upřednostňuje se kvalita získaných vědomostí nad kvantitou. Hodnocení by mělo respektovat specifické obtíže a chyby žáka. ŠPZ považuje za přínosné pokračovat v pedagogické intervenci v rozsahu dvou hodin týdně.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně společně se školní speciální pedagožkou hodnotí podpůrná opatření jako efektivní, chválí především spolupráci s poradenským zařízením v oblasti volby podpůrných opatření. Negativně hodnotí pouze nízkou časovou dotaci pedagogických intervencí.

6.7 Případ 7

Osobní charakteristika žáka: Žák č. 7. Chlapec patří mezi viditelnější a živější děti. Upřednostňuje vedlejší zájmy nad školou. Ve čtvrtletí propadal. Doma lhal, že má všechny povinnosti splněny. Domácí přípravě nevěnuje pozornost. Je v sourozeneckém vztahu s žákem č. 6. Oba pochází ze sociálně ekonomicky slabší rodiny. Komunikace mezi školou a zákonným zástupcem by mohla být intenzivnější, je potřeba sladit postupy práce ve škole a v domácí přípravě.

Školní charakteristika žáka: Žák nyní navštěvuje osmý ročník základní školy. Třída je obsazena 20 žáky, převážně chlapci. Již v předešlých letech se objevovaly vzdělávací obtíže vedoucí k přiznání podpůrných opatření, především v čase přechodu na druhý stupeň, kdy chlapec musel opakovat pátý ročník. Žák se vzdělává na základě individuálního vzdělávacího plánu. S podporou názorného materiálu, žák disponuje dostačující kapacitou paměti. Výukové problémy jsou dány především nepravidelnou domácí přípravou, která vede k nahromadění nepochopeného učiva. Obtíže činí zejména gramatická pravidla, čtení i porozumění čtenému textu jsou v normě. Matematické algoritmy jsou fixovány správně.

Podpůrná opatření u žáka: U žáka byly patrné výukové obtíže již v nižších ročnících. Na základě odborného vyšetření byla stanovena podpůrná opatření s převažujícím stupněm dva s individuálním vzdělávacím plánem. Ke vhodným změnám v oblasti vzdělávání na základě doporučení školského poradenského zařízení dochází prostřednictvím úprav metod výuky, obsahu vzdělávání, organizace a hodnocení žáka. Doporučena je podpora skrze služeb školního psychologa.

V případě metod dochází ke kombinaci názorných se slovními, užívají se praktické metody s příkladem/názorem pomáhají lépe pochopit učivo a v neposlední řadě motivační metody spojené s pozitivní zpětnou vazbou. Obsah vzdělávání je v souladu s individuálním vzdělávacím plánem a nároky vzdělávacího programu. Úkoly je vhodné strukturovat a kontrolovat porozumění danému učivu.

Úprava organizace výuky umožňuje žákovi práci s přehledy učiva, respektuje žákovo tempo, které je proměnlivé v závislosti na obtížnosti aktuálního učiva a respektuje také nižší kapacitu pracovní paměti. Na základě toho musí být zadané instrukce krátké, zřetelné a

jednoznačné. Rozsah úkolů je přiměřený, splnitelný. Kladná zkušenost je s využíváním vizuální podpory. V průběhu samostatné práce je nezbytná častá kontrola voleného postupu, pozitivní motivace a ocenění, nejen výsledného řešení, ale také dílčích činností. Při zkoušení nabytých znalostí se dbá na poskytnutí dostatečného času k formulaci odpovědi, není vhodné žáka vystavovat časové tísně. Hodnotící formy cení snahu a píli chlapce. Mnohdy jsou poskytovány skrze pochvaly či povzbuzení žáka. Adekvátní způsob zkoušení je volen podle toho, kde žák dosahuje lepších výsledků. Žák se učí na základě svých předchozích zkušeností, tedy posouzení chyb, které pomocí následných rad vyučujícího eliminuje. ŠPZ považuje za vhodné pokračovat v pedagogických intervencích poskytovaných školou v rozsahu jedné hodiny za týden.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Podpůrná opatření jsou hodnocena jako vhodná. Je však potřeba zvýšit motivaci žáka pro plnění zadaných úloh, především v domácím prostředí. Měla by se zlepšit také kooperace se zákonným zástupcem pro vytvoření vhodné vzdělávací strategie. Pravidelné intervence napomáhají ke zlepšení situace a osvědčil se také čas navíc při písemných pracích.

6.8 Příklad 8

Osobní charakteristika žáka: Žákyně č. 8 pochází z odlišného kulturního a jazykového prostředí, konkrétně se jedná o vietnamský původ. Dívka je uzavřenější typ, ve třídě má jednu dobrou kamarádku. Je velmi snaživá a pečlivá, její výkony jsou limitovány nejistotou a kolísající pozorností. Porozumění instrukcím je omezeno. Komunikace zákonných zástupců se školou je na velmi dobré úrovni, nicméně domácí příprava je z důvodů jazykové bariéry komplikovanější.

Školní charakteristika žáka: Žákyně navštěvuje šestý ročník základní školy. Tato třída je složena z 23 žáků, z nichž je 11 dívek a 12 chlapců. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. Žákyně má komplexní potíže při vzdělávání pramenící z odlišného mateřského jazyka. V současné době navštěvuje kurzy českého jazyka. Škola využívá kooperativní metody, které mají za úkol podporovat třídní kolektivní vztahy.

Podpůrná opatření u žáka: První známky potřeby poskytnutí podpůrných opatření nastaly v již v první třídě. Hlavním důvodem byla snížená komunikační schopnost zapříčiněná odlišným mateřským jazykem a celkový vliv odlišného sociokulturního prostředí, který vedl ke značným obtížím ve všech aspektech výuky. Na základě vyšetření ve školském poradenském zařízení byly žákyni přiznány podpůrné opatření třetího stupně s podporou individuálního vzdělávacího plánu, rozšířené o úpravy vzdělávání a asistenta pedagoga. Dříve ještě o speciální učebnice pro výuku čtení a psaní.

Úpravy výuky zahrnují úpravy metod, obsahu, organizace i hodnocení. V oblasti metod je nejdůležitější individuální přístup podporující silné stránky žákyně následovaný využíváním vybraných názorných pomůcek. Úpravy obsahu vzdělávání zahrnují postupy v souladu s nároky IVP a vzdělávacího programu. Pokyny jsou jednoduché, stručné a jednoznačné. Vyučující průběžně ověřuje porozumění pokynům i probíranému učivu. Učivo je upevňováno pomocí různých aktivit, například se jedná o hry, rébusy, kvízy či projekty. Informace jsou doplňovány o vizuální stránku, případně předávány experimentem. Úlohy jsou strukturované. V případě organizace výuky je nutné zvolit místo, kde žákyně sedí tak, aby byla možná neustálá kontrola. Při práci je umožněno využít zrkové opory, propojení vizuální a verbální složky. Způsob ověřování vědomostí bývá spíše alternativního rázu. Zadání je zjednodušeno a zkráceno

s navýšeným časem na vypracování. Při hodnocení se používá kombinace několika typů. Pro podporu aktivity a snahy je využíváno ve vyšší míře motivační hodnocení. Upřednostňuje se kvalita před kvantitou.

Škola poskytuje pedagogickou intervenci, která se zaměřuje na rozvoj českého jazyka, porozumění, aktivní slovní zásobu, procvičování a opakování učiva. Časová dotace je po třech hodinách týdně.

Asistent pedagoga pomáhá žákyni pochopit verbální instrukce vyučujícího. Následně probíhá zpětná kontrola porozumění. Asistent podporuje dívku v komunikaci, správném vyjadřování, rozvoji slovní zásoby. Komunikace je na bázi jednoduchých vět, jasných a stručných formulací.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Nastavená podpůrná opatření třetího stupně se osvědčila. Přetrvávají však značné obtíže spojené s jazykovou bariérou. Výchovná poradkyně vnímá jako velmi přínosného asistenta pedagoga, který s dívkou spolupracuje a pomáhá jí především s komunikací a porozuměním. Podpůrná opatření se měnila v závislosti na přechod na druhý stupeň, kdy byla potřeba již větší podpory, zejména se pak jedná o přítomnost asistenta pedagoga.

6.9 Případ 9

Osobní charakteristika žáka: Žákyně č. 9 pochází z odlišného kulturního a jazykového prostředí, konkrétně se jedná o ukrajinskou národnost. Působí nejistě, ale je odhodlaná, tolerantní, trpělivá a velmi snaživá. Má sklony k úzkostnosti a hypoaktivitě. Spolupráce se zákonnými zástupci je bezproblémová. Snaží se plnit všechny zadané domácí úlohy a procvičování.

Školní charakteristika žáka: Žákyně v současnosti chodí do šesté třídy základní školy. Třída se skládá z 28 žáků, z nichž 4 žáci mají přiznané nějaké podpůrné opatření. Vzdělává se na základě individuálního vzdělávacího plánu. Vztahy mezi žáky jsou běžného rázu. Výukové obtíže se vyskytují v oblasti jazykových kompetencí. V českém jazyce chybí v gramatických a pravopisných jevech. Čtecí schopnosti jsou dobré, jsou ovlivněny pouze silným přízvukem. Celkové tempo práce je spíše pomalejší, ale je z části kompenzováno mimořádnou pílí žákyně. Informace jsou zpracovávány s obtížemi. Slovní porozumění je slabé, proto je dívce doporučeno docházet ke klinickému logopedovi. Značné potíže se objevují v matematice, zejména v základních početních operacích, slovních a geometrických typech úloh.

Podpůrná opatření u žáka: Na potřebu podpůrných opatření upozornila vyučující žákyně. Důvodem, který k tomuto kroku vedl bylo selhávání ve vzdělávání. Po vyšetření ve školském poradenském zařízení byla zjištěna potřeba podpůrných opatření druhého stupně. V rámci nich dochází k úpravám vzdělávání, personální podpoře, využívání speciálních didaktických učebnic a pracovních listů sloužící k výuce matematiky.

Metody výuky respektují individuální specifika žákyně, využívají názorné pomůcky, tabulky či jiný vhodný didaktický materiál. Ověřuje se pochopení zadání, pro lepší fixaci se často opakují základní znalosti a při osvojování nových informací se používá metoda postupných kroků. Využívá se pozitivní motivace. Preferují se písemná zadání, eliminuje se náročnost úloh. Obsah vzdělávání je upraven a časově rozložen tak, aby se umožnilo zaměřit na učivo podstatné pro výstup z daného předmětu. Dívce je poskytován dostatek času na zvládnutí zadaných úloh. Podávané informace se modifikují, využívají se praktické ukázky, ověřuje se porozumění učivu a zvyšuje se jeho opakování v přiměřeném tempu.

Organizace je upravena na základě vyučujícího individuálně, jde o přizpůsobování učiva schopnostem, důraz na zpětnou vazbu a respektování pracovního tempa. Instrukce jsou jasné, případně rozfázované, aby je dívka pochopila. Hodnocení je zohledněno na základě specifických potíží. Lze využít slovní hodnocení. V cizím jazyce se tolerují foneticky napsaná slova, v písemném projevu pak vynechávky písmen, chybné psaní slov s těžší souhláskovou strukturou, interpunkce či záměna podobných písmen. V matematice je doporučeno redukovat množství písemných prací, příklady stupňovat dle obtížnosti a přizpůsobit zadání horším čtenářským schopnostem. Při písemné práci je umožněno využití názorného materiálu. Pozitivně se hodnotí i správný postup, při nezvládnutí práce je nabízena možnost opravy. Dívce bylo také přiznáno podpůrné opatření v podobě speciální učebnice pro výuku matematiky a výukový software.

Škola poskytuje pedagogické intervence zaměřené na procvičování českého jazyka a matematických úloh, tyto intervence vykonává třídní vyučující ve spolupráci se speciálním pedagogem. Pedagogická intervence je poskytována jednou týdně.

Sdílený asistent pedagoga, který není primárně určen dívce, ale při potížích je možnost jeho využití.

Zhodnocení efektivity zvolených podpůrných opatření: Výchovná poradkyně hodnotí podpůrná opatření kladným způsobem. Konkrétně jmenuje pedagogickou intervenci v oblasti matematiky. Během online výuky probíhaly konzultace navíc, které vedly k značnému zlepšení. V českém jazyce je stále přetrvávající problém. Pozitivně hodnotí také doporučení v rámci úprav výuky, vytyčuje metodu postupných kroků, posilování sebejistoty, časté ověřování pochopení zadaných úloh, respektování pracovního tempa, redukce prací a zohledňování specifických chyb. Chválí také spolupráci se zákonnými zástupci ve smyslu respektování doporučení školy a docházení na pravidelné třídní schůzky. Naopak individuální práce v rámci hodiny se neosvědčila, stejně tak působení sdíleného asistenta, kdy dívka odmítala pomoc z jeho strany.

Výzkumná zpráva

Výsledná zpráva je zpracována na základě zjištění, které proběhlo v rámci multiple-case study neboli vícepřípadové studie. Základními zkoumanými subjekty byli žáci, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením a z tohoto důvodu jsou jim v rámci jejich vzdělávacího procesu poskytnuta podpůrná opatření. Informace a data o žácích byly získány z online rozhovoru s výchovnými poradkyněmi, speciální pedagožkou a školní psycholožkou v kombinaci s analýzou poskytnutých dokumentů. Zkoumaný vzorek byl zúžen definováním věkové hranice a lokalizací základní školy. Věková hranice byla dána vzděláváním na druhém stupni základních škol a působení základní školy bylo na území Zlínského kraje. Podařilo se získat vzorek škol ze tří okresů Zlínského kraje, jedná se o okresy Vsetín, Zlín a Kroměříž. Ve všech třech případech se jedná o úplné městské školy.

Prevalence: Základní školy vzdělávají v celkovém počtu 1494 žáků. Podpůrná opatření poskytují celkově 236 žákům (tj. 15,8 %), včetně 11 žáků spadajících do kategorie odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Skupina žáků dané kategorie tedy představuje necelých 5 % (4,66 %) z celkového počtu žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními ve vzdělávacím procesu. Celkový počet žáků spadajících do definované skupiny bez ohledu na to, zda jim jsou poskytována podpůrná opatření, je 37 (tj. 2,48 % z celkového počtu žáků základních škol). Potřeba podpory při vzdělávání u těchto žáků tedy odpovídá 29,7 %. 9 žáků dané kategorie se vzdělává na druhém stupni. Tedy lze poznamenat, že 81,8 % žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními na základě odlišného kulturního prostředí či jiných podmínek, v rámci daných základních škol, se nachází na druhém stupni. Poslední zjišťovanou veličinou je procento žáků dané kategorie v poměru s celkovým počtem vzdělávaných žáků na základních školách A, B a C, to odpovídá 0,74 %.

Zjištění plynoucí z osobní charakteristiky: Při komparaci rodinných prostředí žáků bylo nalezeno několik shodných ukazatelů. Tři žákyně, konkrétně pak žákyně č. 2, č. 8, č. 9, patří do skupiny žáků z *odlišného kulturního či jazykového prostředí*, ostatní vyšetřovaní jedinci se řadí do skupiny žijící v *nepodnětném prostředí s nízkým sociálně ekonomickým statusem*, případně pocházejí z *dysfunkční rodiny*, nebo se řadí do více kategorií zároveň. Neúplná rodina je potvrzena u šesti žáků. Tři žáci jsou vychovávaní pouze otcem, jeden je střídavě v péči otce a

prarodičů a dalšího čeká soud o udělení do péče prarodičů či umístění do dětského domova. U žákyň hovořících jiným mateřským jazykem je společným znakem zájem zákonných zástupců o vzdělání související s velmi dobrou komunikací se školou. Na základě získaných dat se dá konstatovat, že domácí příprava na výuku je ovlivněná zájmem a postojem zákonných zástupců vůči dětem. Co se týká povahových rysů, dá se říci, že většina žáků je tišší povahy, vyskytující se v ústranní, nevyhledávající pozornost. Nezřídka kdy se objevuje nejistota pramenící nejspíše z nízkého sebevědomí či občasná úzkostnost. U dvou žákyň byly zjištěny vážnější *nežádoucí projevy* spojené s rodinným sociálním prostředím, konkrétně skryté záškoláctví, respektive sklony k sebepoškozování a problematické chování. U obou dívek chování vyústilo jako *důsledek komplikované životní a rodinné situace*. U všech žáků svým způsobem hraje specifickou roli neuspokojení základních životních potřeb, zanedbaná péče, nezájem ze strany rodičů nebo špatná ekonomická situace.

Zjištění plynoucí ze školní charakteristiky: Z celkového počtu devíti žáků se dva vzdělávají na základě *plánu pedagogické podpory* a sedm na základě *individuálního vzdělávacího plánu*. K nejčastějším obtížím ve vzdělávání lze zařadit příliš pomalé pracovní tempo. Objevuje se téměř u každého dítěte. Dalším častým jevem jsou potíže v písemném projevu, zejména se jedná o zhoršenou čitelnost písma a chybovost. Dva žáci na základě výukových obtíží opakovali pátý ročník. Celkově se objevují potíže ve všech oblastech výuky, k čtenějším se řadí tempo čtení, porozumění textu, špatná fixace gramatických pravidel, pouze u jedné žákyně se objevují potíže v početních operacích a matematických úlohách. *Prokazatelná je především souvislost nepřiměřené domácí přípravy a nízké motivace s výukovými obtížemi.*

Podpůrná opatření: Tabulka č. 1 uvádí přehledné rozložení jednotlivých stupňů podpůrných opatření u zkoumaných žáků.

Tab. 1 Stupeň podpůrných opatření jednotlivých žáků

	Žákyně č.1	Žákyně č.2	Žák č.3	Žák č.4	Žákyně č.5	Žák č.6	Žák č.7	Žákyně č.8	Žákyně č.9
PO 1.stupně									
PO 2.stupně		x	x	x	x		x		x
PO 3.stupně	x					x		x	

V souvislosti s tabulkou č.1 lze konstatovat fakt, že dvě třetiny žáků mají přiznaná podpůrná opatření *druhého stupně*, zbylá třetina pak *stupně třetího*. V rámci podpůrných opatření jsou žákům nejčastěji, tj. ve všech případech poskytovány úpravy ve vzdělávání. Tento pojem rozlišuje širokou škálu různých opatření. Úpravy se dělí na základě jejich způsobu využití. Jedná se o úpravy metod, organizace, obsahu a hodnocení vzdělávání. Zjištěná podpůrná opatření se dají shrnout do několika hlavních bodů.

Úpravy metod výuky: Pestrost a kombinace výukových metod. Individuální přístup, multisenzoriální přístup, přizpůsobení časovému tempu. Jednoznačné instrukce. Vizualizace a strukturalizace vzdělávání. Podpora jazykových kompetencí. Podpora udržení pozornosti. Pravidelná kontrola porozumění probíranému učivu. Motivace žáka.

Úpravy organizace výuky: Časová a prostorová organizace výuky, ve smyslu rozložení výuky, vyučovací jednotky a organizace zasedacího pořádku.

Úpravy obsahu vzdělávání: Respektování specifických potřeb žáka, soulad individuálního vzdělávacího plánu se vzdělávacími nároky. Modifikace rozsahu a obsahu učiva.

Úpravy hodnocení vzdělávání: Pestrost a kombinace metod hodnocení. Individuální přístup. Úprava požadovaných výsledků, upřednostnění kvality nad kvantitou zvládnutého učiva.

V hojném počtu se vyskytují také *pedagogické intervence*, které nyní spadají do podpůrných opatření *prvního stupně*. Nicméně i tak jsou velmi využívaným podpůrným opatřením v kompetenci školy. Využití je u osmi žáků z devíti, působí převážně jako prevence výukového selhání, dochází k opakování probíraného učiva, upevňování základů či dovysvětlení látky. U pěti žáků probíhá jedenkrát týdně v dotaci jedné hodiny, u dvou žáků pak po dvou hodinách týdně. U dívky hovořící jiným mateřským jazykem, než je český jazyk, je to pak v rozsahu tří hodin týdně, především z důvodu rozvoje porozumění českého jazyka a rozšíření aktivní slovní zásoby.

Asistent pedagoga, případně sdílený asistent pedagoga je přiznan třetině žáků, ve všech třech případech se jedná o dívky. Náplní práce asistenta je především individuální dopomoc při vzdělávacích činnostech, podpora žákyň, rozvoj komunikace a porozumění. Nejméně využívaným opatřením, které se ve výzkumném šetření objevilo, je používání *speciálních didaktických učebnic* pro výuku matematiky, českého jazyka či využití *speciálního softwaru*.

Mimo tato opatření nelze opomenout poradenskou pomoc školy, která je prvotním faktorem, jež podává podnět školskému poradenskému zařízení, které následně na základě vyšetření a diagnostiky speciálně vzdělávacích potřeb vydává návrh doporučení podpůrných opatření. A individuální vzdělávací plán, na jehož podkladě je, jak již bylo výše zmíněno, vzděláváno sedm žáků. Všem žákům byly zaznamenány obtíže vedoucí k poskytnutí podpůrných opatření již na prvním stupni.

KOMPARACE S VÝZKUMEM REALIZOVANÝM V LETECH 2017-2019

Součástí výzkumné zprávy je komparace práce s výzkumem, který se zabývá stejnou problematikou. Na základě získaných dat z komparativního výzkumu, realizovaného v letech 2017-2019 Národním ústavem pro vzdělávání, lze mezi nejčastěji využívaná podpůrná opatření u dětí z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek (případně jejichž vzdělávací potřeby vyplývají z kombinace faktorů) zařadit pedagogickou intervenci ve škole, předmět speciálně pedagogické péče, která je následována asistentem pedagoga, případně sdíleným asistentem pedagoga. Mimo tato opatření se velmi často využívá didaktických pomůcek a speciálních učebnic, konkrétně pak speciální učebnice pro výuku čtení a českého jazyka, knihy a encyklopedie pro rozvoj všeobecného rozhledu, speciální učebnice pro výuku žáků s mentálním postižením a jiné. Mezi nejčastěji využitými pomůckami se řadí didaktické manipulační pomůcky pro rozvoj čtení, dílčích funkcí, českého jazyka a matematiky, pomůcky k zapůjčení na výtvarnou/tělesnou výchovu, psací a rýsovací potřeby. V několika případech se objevuje využití výukového softwaru, počítače či tabletu. Méně častějším podpůrným opatřením je pak další pedagogický pracovník (školní psycholog, školní speciální pedagog). (Seifert, Nesládek a Moučková, 2019)

Po porovnání lze nalézt shodu v poskytování pedagogické intervence ve škole, ve využití asistenta pedagoga a sdíleného asistenta pedagoga. Podle výzkumné části diplomové práce je však nejvíce přiznávaným podpůrným opatřením úprava vzdělávání v různých formách provedení, která se v rámci komparativního výzkumu neuvádí. Také didaktické pomůcky, speciální učebnice se využívají spíše ojediněle, většinou se žáci vzdělávají za pomoci běžných učebnic a školních pomůcek. Pouze v jednom případě se jednalo o speciální výukové listy a učebnice do matematiky, v minulosti pak v českém jazyce. K pomůckám se řadí spíše běžné názorné pomůcky, které jsou doporučovány v rámci využití názorných metod výuky. Shoda je také ve využití výukového softwaru. Další pedagogický pracovník se v analýze případů objevil

pouze u žáka č. 7, u tohoto chlapce byla v případě přetrvávajících obtíží doporučena práce se školním psychologem.

Komparativní výzkum dokládá přítomnost sociálního znevýhodnění u zhruba 1,5 % všech žáků základních škol. (Seifert, Nesládek a Mouchová, 2019)

Výsledné zjištění se příliš neliší od studie realizované v letech 2017-2019. Nyní se číslo pohybuje okolo 2,47 %.

Podle tohoto výzkumu využívá podpůrná opatření zhruba 2/3 žáků se sociálním znevýhodněním. (Seifert, Nesládek a Mouchová, 2019). S čímž je v rozporu článek Agentury pro sociální začleňování (2016-2017), který udává, že podpůrná opatření nejsou dostatečně využívána a dokládá to poměrem dat kvalifikovaného odhadu ku skutečnému vykázanému počtu osob, které podpůrná opatření využívají. Hlavní důvod míří k obtížnosti komunikace se zákonnými zástupci a odmítavým přístupem a ekonomickou situací rodiny, která znemožňuje návštěvy poradenského zařízení.

S tímto tvrzením se ztotožňují i výsledné zjištění výzkumného šetření. Obtížná komunikace se zákonnými zástupci a odmítavým přístupem k doporučenému vyšetření v poradenském zařízení nebo k využívání podpůrných opatření se opravdu objevovala. Procento využití podpůrných opatření je 29,7 %, nejedná se tedy ani o jednu třetinu všech žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek.

Nutné je však podotknout možné zkreslení údajů na základě širšího rozpětí výzkumu pořádaného Národním ústavem pro vzdělávání, obsahující vyšší počet zkoumaných jedinců, důležitým faktem také je, že se jedná o výzkum prováděný mezi lety 2017-2019.

ZHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Jaká podpůrná opatření se aktuálně využívají v souvislosti s dětmi sociálně ohroženými?

Aktuálně se v souvislosti s dětmi z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek využívají podpůrná opatření prvního, druhého a třetího stupně. Nejvíce pak druhého stupně. Jedná se o úpravy organizace, obsahu, metod a hodnocení, pedagogickou intervenci, poradenskou podporu školou/školským poradenským zařízením, individuální vzdělávací plán,

možnost využití asistenta pedagoga nebo sdíleného asistenta pedagoga a ojedinele pak speciální materiály v podobě učebnic, pracovních listů, názorných pomůcek. V jednom případě byl využíván výukový software. Doporučeny byly také služby školního psychologa.

Jaká podpůrná opatření z pohledu pedagoga se jeví jako efektivní

Výchovné poradkyně, speciální pedagožka a školní psycholožka hodnotí efektivně spíše konkrétní přístupy poskytovaných opatření. Zejména pak individuální přístup k žákům, metodu postupných kroků, motivační metody, časté ověřování porozumění, zvyšování časových podmínek k vykonání práce a respektování individuálního tempa žáka. Za velmi efektivní považují pedagogickou intervenci a přiznaného asistenta pedagoga. Kooperaci s poradenským zařízením. Spolupráci se zákonnými zástupci. Vyskytla se i situace, kdy podpůrné opatření nebylo tak efektivní, jak by se očekávalo. Jednalo se o působení sdíleného asistenta a individuální práci s žákyní č. 9. Dá se tedy konstatovat, že pedagogičtí pracovníci jsou zcela spokojeni s doporučenými podpůrnými opatřeními, které byly na základě diagnostiky specifických potřeb žáka přiznány. Tato opatření alespoň částečně kompenzují vzdělávací potíže žáků, pomáhají eliminovat školní neúspěšnost.

Jaká opatření jsou nejčastěji využívána?

Nejčastěji využívaným opatřením jsou úpravy ve vzdělávání, konkrétně úpravy organizace, metod, forem, obsahu a hodnocení. Poradenská podpora školy a školského zařízení. Vzdělávání na základě individuálního vzdělávacího plánu. Pedagogická intervence.

Doporučení pro praxi

- Trpělivý individuální přístup k žákům.
- Respektovat specifické obtíže žáka.
- Nevystavovat žáky pocitu časové tísně.
- Motivovat a podporovat žáky.
- Dbát na zpětnou vazbu a kontrolu porozumění.
- Upřednostnit kvalitu nad kvantitou.
- Zajistit komunikaci a spolupráci se zákonnými zástupci.
- Multidisciplinární přístup.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou dětí, žáků pocházejících z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, kterým tato skutečnost způsobuje výukové obtíže, jež nejsou schopni bez pomoci eliminovat. V rámci inkluzivních přístupů se v českém školním prostředí vyskytuje stále se zvyšující počet žáků, kteří potřebují podporu ve vzdělávání. Podpora je poskytována prostřednictvím podpůrných opatření, která mají za cíl zmírnit vzdělávací obtíže. Situace žáků byla zkoumána na území Zlínského kraje, konkrétně na druhém stupni základních škol běžného typu.

Teoretická část práce byla zpracována na základě analýzy odborné české a zahraniční literatury a legislativních dokumentů. Úvodní kapitola charakterizovala základní zastřešující pojem žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Druhá kapitola se již věnovala oblasti žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, do kterých spadají děti s odlišným mateřským jazykem a kulturními zvyklostmi, děti azylantů, děti deprivované, pocházející z nepodnětného prostředí či dysfunkční rodiny, děti z patologického prostředí, ze sociálně vyloučené lokality, s nízkým sociálně ekonomickým statutem, případně děti umístěné mimo rodinu. Součástí kapitoly je stručné vymezení inkluzivního vzdělávání a vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek.

Třetí kapitola pojednávala o dostupných poradenských službách. Vymezila poradenské pracovníky a služby, které jsou poskytovány v rámci školy. Definovala služby školských poradenských pracovišť, které mají nezastupitelnou roli v oblasti přiznávání podpůrných opatření, orgán sociálně-právní ochrany dětí, který zabezpečuje ochranu práv dětí a prevenci rizikového chování a další existující podpůrné instituce či organizace.

Čtvrtá kapitola charakterizovala podpůrná opatření na základě několika kritérií. Nejdříve se věnovala všem typům podpůrných opatření a jejich definování. V návaznosti na první část byla podpůrná opatření rozdělena podle stupňů podpory. Tyto stupně referují o tom, komu jsou podpůrná opatření určena a s jakým rozsahem. Protože se práce zabývá výhradně žáky z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, byl závěr kapitoly věnován právě podpůrným opatřením určeným těmto žákům.

Praktická část diplomové práce zkoumala aktuální využití podpůrných opatření u dětí z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, které se vzdělávají na druhém stupni základních škol ve Zlínském kraji. Hlavním výzkumným cílem byla analýza stávající situace v této oblasti. Dílčí cíle zahrnovaly analýzu školního prostředí, především tedy poradenského zázemí, analýzu osobnosti žáka a rodinného prostředí, které patří k podstatě diplomové práce a konečně analýzu výukových obtíží.

Pro zpracování výzkumu byla využita kvalitativní metoda *případová studie* s výslednou výzkumnou zprávou kvantitativního charakteru. Výzkum byl realizován prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pedagogickými pracovníky tří škol Zlínského kraje společně s obsahovou analýzou poskytnutých dokumentů. Následná analýza dat byla provedena metodou prostého výčtu.

Teoretická část sloužila jako podklad pro část praktickou. Vymezila základní pojmy a vztahy mezi nimi. Vyobrazila typy žáků, kteří patří do skupiny odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek. Vytvořila tím jasnou představu o tom, kterých žáků se bude výzkum týkat. Současně byl stanoven seznam nabízených poradenských služeb, které jsou pro tyto žáky určeny. Nastínila přehled všech podpůrných opatření, pro potřeby výzkumu i přehled těch, které jsou určeny žákům z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek.

Výzkum se poté zaměřil na mapování těch konkrétních podpůrných opatření, které jsou určeny právě žákům na druhém stupni, a to pouze ve Zlínském kraji. V rámci procesu tvorby případové studie, byly analyzovány jednotlivé případy, které zahrnovaly osobní charakteristiku s informacemi o rodinném prostředí žáka, školní charakteristiku zahrnující převážně obtíže ve vzdělávání, konkrétní přiznaná podpůrná opatření a zhodnocení efektivity pedagogickým pracovníkem.

Výsledné zjištění praktické části diplomové práce v rámci analýzy podpůrných opatření konstatovalo shodu ve využívání některých podpůrných opatření, jednalo se především o úpravy organizace, metod, obsahu a hodnocení vzdělávání, dále pedagogické intervence, částečně pak působení asistenta pedagoga nebo sdíleného asistenta pedagoga. Vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek je převážně uskutečňováno na základě individuálního vzdělávacího plánu, není-li tomu tak, poté na základě plánu pedagogické podpory.

Vysoká *efektivita* byla zjištěna prakticky u všech poskytovaných podpůrných opatření v rámci zkoumané skupiny žáků, byl zaznamenán pouze jeden případ, kdy nebyla přiznaná

podpůrná opatření zcela efektivní, konkrétně se jednalo o individuální práci a sdíleného asistenta pedagoga. Naopak za velmi efektivní v práci s žáky byly označeny individuální úpravy výuky a školou poskytované pedagogické intervence.

Výzkumná zpráva se zabývala mimo jiné možnou podobností mezi žáky. Velmi často opakujícím se jevem *plynoucí z analýzy osobní anamnézy žáků a školních obtíží*, byla nedostatečná domácí příprava charakteristická dysfunkční rodinnou, nepodnětným prostředím či nízkým sociálně ekonomickým statusem. Jednalo se tak o kombinaci různých faktorů, které působí nežádoucím způsobem na žáka. Důležitým a neopomenutelným faktem byl vztah mezi rodinným prostředím, konkrétně zájmem a postojem zákonných zástupců a nedostatečnou domácí přípravou a motivací žáka. Nedostatečná domácí příprava a motivace pak prokazatelně souvisela s výukovými problémy a možným školním selháním žáka.

Procento žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek, kterým bylo přiznáno nějaké podpůrné opatření odpovídá 0,74 % vzhledem k celkovému počtu žáků vzdělávaných na základních školách A, B, C. Jde tedy přibližně o jednoho žáka ku sto třiceti šesti žákům intaktním.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

AMBLER, Zdeněk. *Základy neurologie: [učebnice pro lékařské fakulty]*. 7. vyd. Praha: Galén, c2011. ISBN 978-80-7262-707-3.

BAČUVČÍK, Radim. *Marketing neziskových organizací*. Zlín: VeRBuM, 2011. ISBN 978-80-87500-01-9.

BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. *Strategie vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v inkluzivním prostředí základní školy: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2016. ISBN 978-80-7315-255-0.

BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.

BENDL, Stanislav a Anna KUCHARSKÁ. *Kapitoly ze školní pedagogiky a školní psychologie: skripta pro studenty vykonávající pedagogickou praxi*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7290-366-5.

BENDO VÁ, Petra. *"Vybrané kapitoly z psychopedie a etopedie nejen pro speciální pedagogy"*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-423-6.

BENDO VÁ, Petra, ed. *Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-422-9.

BENDO VÁ, Petra, Kateřina JEŘÁBKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1436-8.

BENDO VÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3854-3.

DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-428-5.

FELCMANOVÁ, Lenka. *Metodika ke katalogu podpůrných opatření: k dílčí části pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015 [cit. 2021-01-27]. ISBN 978-80-244-4765-0.

FELCMANOVÁ, Lenka a Martina HABROVÁ. *Katalog podpůrných opatření: Pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015 [cit. 2021-01-26]. ISBN 978-80-244-4692-9.

HUTYROVÁ, Miluše a Veronika RŮŽIČKOVÁ.: *Perspektivy společného vzdělávání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5430-6.

CHRASTINA, Jan. *Případová studie - metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu: Case study - a method of qualitative research strategy and research design*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6.

JUKLOVÁ, Kateřina, Irena LOUDOVÁ, Radka SKORUNKOVÁ, Eva ŠVARCOVÁ a Jindra VONDROUŠOVÁ. *Vybrané kapitoly z pedagogiky a psychologie nejen pro speciální pedagogu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-427-4.

JURKOVIČOVÁ, Petra, ed. *Harmonizace přístupů k osobám se specifickými potřebami v kontextu členství České republiky v Evropské unii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2103-2.

KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4.

KAJANOVÁ, Alena. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-181-9.

KALEJA, Martin. *Edukace sociálně vyloučených romských žáků v základním vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7464-693-5.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1110-2.

KOSOVÁ, Beata a Bronislava KASÁČOVÁ. *Základné pojmy a vzťahy v edukácii: učebné texty pre predmet Teória výchovy a vzdelávania v študijnom programe Predškolská a elementárna pedagogika sociálne znevýhodnených skupín Bc*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. ISBN 978-80-8083-525-5.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Inkluzivní vzdělávání v české primární škole: teorie, praxe, výzkum*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6527-7.

MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MICHALÍK, Jan, Pavlína BASLEROVÁ a Lenka FELCMANOVÁ. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění: obecná část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4654-7.

MICHALÍK, Jan, Pavlína BASLEROVÁ a Lenka FELCMANOVÁ. *Podpůrná opatření ve vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni, 2015. ISBN 978-80-87456-57-6.

MILICHOVSKÝ, Luboš. *Kapitoly ze somatopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-001-3.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4172-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

LECHTA, Viktor. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2., aktualiz. vyd. Přeložil Jana KŘÍŽOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-901-9.

LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.

NĚMEC, Zbyněk, Klára ŠIMÁČKOVÁ-LAURENČÍKOVÁ a Vanda HÁJKOVÁ. *Asistent pedagoga v inkluzivní škole*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-712-0.

NĚMEC, Jiří a Věra VOJTOVÁ. *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním: Education of socially disadvantaged pupils*. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-210-5033-4.

OPEKAROVÁ, Olga. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-96-9.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.

PRŮCHA, Jan. Speciální vzdělávací potřeby: Spor o realizaci ve školách. *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*. Praha: Státní nakladatelství učebnic 1951-, 2013, 63(2), 242-251. ISSN 0031-3815.

Psychiatrie: časopis pro moderní psychiatrii. Praha: Tigis, 2015, 19(2). s. 82. ISSN 1211-7579.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1073-7.

RŮŽIČKOVÁ, Kamila a Jitka VÍTOVÁ. *Vybrané kapitoly z tyflopédie a surdopedie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-424-3.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.

Světová zdravotnická organizace. *Mezinárodní klasifikace nemocí: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decennální revize MKN-10: kapesní formát*. Praha: ÚZIS, 1992. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:12a47501-8df0-4cd0-af9d-c6aeaa171f35>

ŠIMONÍK, Oldřich a Barbora BAZALOVÁ. *Vzdělávání nadaných žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5349-6.

ŠKARABELOVÁ, Simona. *Když se řekne nezisková organizace: příručka pro zastupitele krajů, měst a obcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3031-3.

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. Vyd. 12. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0875-4.

ZIKL, Pavel. *Využití ICT u dětí se speciálními potřebami*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3852-9

ZÍKOVÁ, Tereza. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele základní školy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011. ISBN 978-80-261-0053-9.

Elektronické zdroje

Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání: *Podpůrná opatření* [online]. 2020 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://cosiv.cz/cs/2017/03/01/podpurna-opatreni-vycet-cleneni-priklady/>

Dětské krizové centrum [online]. 2021 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://www.ditekrize.cz/o-detskem-krizovem-centru/>

IQ Roma servis, z.s. [online]. 2021 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://iqrz.cz/o-nas/>

KOUTECKÝ, Michal. *Projekt Odyssea, z.s.* [online]. 2021 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://www.odyssea.cz/o-nas>

Mají na to!: *Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ* [online]. 2013 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <http://www.majinato.cz/vice-o-projektu.php>

META, o.p.s.: *Společnost pro příležitost mladých migrantů* [online]. 2020 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://meta-ops.eu/>

MICHALÍK, Jan, Jindřich MONČEK a Pavlína

BASLEROVÁ. *Katalog podpůrných opatření: Stupně podpůrných opatření* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/3-komu-jsou-podpurna-opatreni-urcena/3-1-stupne-podpurnych-opatreni/>

MIKLUŠÁKOVÁ, Marta, Vladimír FOIST a Jana HORÁČKOVÁ. *Vzdělávání v sociálně vyloučených lokalitách, aneb jak překonat znevýhodnění chudobou ve škole? Agentura pro sociální začleňování* [online]. 2018 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.socialni->

zaclesnovani.cz/oblasti-podpory/vzdelavani/vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-aneb-jak-prekonat-znevychodneni-chudobou-ve-skole/

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Činnost MPSV v oblasti sociálně-právní ochrany dětí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/cinnost-mps-v-oblasti-socialne-pravni-ochrany-deti>

Ministerstvo vnitra České republiky: *Odbor azylové a migrační politiky* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2021 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

Národní ústav pro vzdělávání: *Školská poradenská zařízení (ŠPZ)* [online]. 2021 [cit. 2021-04-24]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

Nová škola, o.p.s. [online]. 2013 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <http://www.novaskolaops.cz/kdo-jsme/>

SEIFERT, Matěj, Michal NESLÁDEK a Denisa MOUCHOVÁ. *Vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním v základní škole* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2019 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/203351633-Vzdelavani-deti-se-socialnim-znevychodnenim-v-zakladni-skole.html>

Seramis z.ú. [online]. 2021 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <http://www.os-semiramis.cz/os-site/onas/zakladni-informace/>

Zahraniční zdroje

BATEVA, Sandra. Delinquent behaviour of children from dysfunctional families. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 2014, 2(2), pp. 67–72. Available at: <https://www.ijcrsee.com/index.php/ijcrsee/article/view/158> (Accessed: 23 April 2021).

BOISSONNAULT, William G. *Primary Care for the Physical Therapist: Examination and Triage*. 2. United States of America: Elsevier Health Sciences, 2010. ISBN 978-1-4160-6105-2.

CONGRESS, Elaine P., Allan LUKS a Francis PETIT. *Nonprofit Management: A Social Justice Approach*. New York: Springer Publishing Company, 2016. ISBN 978-0-8261-2737-2.

DASH, Neena. *Inclusive Education For Children with Special Needs*. India: Atlantic Publishers & Distributors, 2006. ISBN 81-269-0687-1.

Early Years education for parents and carers of children with special educational needs and disabilities: *What does special educational needs (SEN) mean?* [online]. 2021 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: https://www.coventry.gov.uk/info/157/coventrys_special_educational_needs_and_disability_end_local_offer/2374/early_years_education_for_parents_and_carers_of_children_with_special_educational_needs_and_disabilities/3

European Union of the Deaf: *Sign Language Interpreter* [online]. Belgium, 2021 [cit. 2021-04-16]. Dostupné z: <https://www.eud.eu/about-us/eud-position-paper/sign-language-interpreter-guidelines/>

Children with special educational needs [online]. 2021 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <https://www.nidirect.gov.uk/articles/children-special-educational-needs>

SHARMA, Suresh K. *Communication and Educational Technology in Nursing*. 2. India: Elsevier, 2016. ISBN 978-81-312-4374-9.

VAN AVERMAET, Piet. Socially Disadvantaged Learners and Languages of Education. Intergovernmental Conference. Languages of Schooling: towards a Framework for Europe. Strasbourg 16-18 October, 2006. Dostupné z: <https://publicsearch.coe.int/#k=Socially%20Disadvantaged%20Learners%20and%20Languages%20of%20Education#f=%5B%5D>

Legislativní zdroje

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2021 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-197>

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2021 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. 2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2020-163>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2021 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-189>

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. 2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-203>

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2021 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2015-314/zneni-20160801>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2021 [cit. 2021-04-24]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-401>

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Dostupné také z: www.msmt.cz › file

Seznam zkratek

AAK – Augmentativní a alternativní komunikace

ADD – Attention Deficit Disorder

ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder

CAN – Child Abuse and Neglect

DSM – Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

IVP – Individuální vzdělávací plán

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PO – Podpůrné opatření

PPP – Pedagogicko-psychologická poradna

RVP – Rámcový vzdělávací program

SPC – Speciálně pedagogické centrum

ŠPZ – Školské poradenské zařízení

ŠVP – Školní vzdělávací program

Seznam příloh

Příloha obsahuje soubor otázek, které byly zpracovány jako podklad k online interview. Získané odpovědi pak byly analyzovány v rámci výzkumného šetření jednotlivých případů.

Příloha 1

Příloha 1

Osobnostní charakteristika:

1. Charakterizujte osobnost žáka, charakterové vlastnosti, zájmy, silné/slabe stránky. Věk dítěte.
2. Z jakého (rodinného) prostředí žák pochází? (sourozenci, zaměstnání rodičů, vztahy, informace o rodičích, ...)
3. Jaké jsou vztahy rodiny se školou?
4. Jakou třídu žák navštěvuje? Jaké je obsazení třídy?
5. Jaké jsou vztahy ve třídě? (v kontextu žáka)
6. Jak se žák chová v průběhu vyučování?
7. Má žák nějaké obtíže ve vzdělávání? Pokud ano, jaké? V jakých situacích se objevují?
8. Z jakých skutečností plynou žakovy obtíže? (dysfunkční rodina, odlišná kultura, nepodnětné prostředí, nízký socioekonomický status, ...)

Podpůrná opatření:

9. Kolika žákům je poskytováno jakékoliv podpůrné opatření ve Vaší škole?
10. Kolik žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných podmínek navštěvuje Vaši školu?*
11. Kdo se podílí na vzdělávání žáků z odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek?
12. Se kterým poradenským zařízením škola spolupracuje? Jak častá je spolupráce?
13. Kolika žákům je poskytováno jakékoliv podpůrné opatření z důvodů odlišného kulturního prostředí a jiných životních podmínek?

Podpůrná opatření u konkrétního žáka:

14. Jaké konkrétní důvody vedly k přiznání podpůrného opatření v této oblasti? Kdo na ně upozornil? Jaký byl přístup rodiny k zjištění potřebě podpůrných opatření?
15. Do jakého stupně podpůrných opatření spadají žakovy obtíže?

16. Jaké konkrétní podpůrné opatření je žákovi poskytováno? (např. úprava metod, organizace, obsahu vzdělávání, úprava hodnocení, asistent pedagoga, intervence, speciální pomůcky, učebnice a jiné)
  17. Pokud dochází k úpravám výuky (formy, metody, organizace, obsah, hodnocení), o jaké úpravy se konkrétně jedná?
  18. Pokud má žák přiznaného asistenta pedagoga, jak a v čem hodnotíte jeho přínos? V jakých oblastech s žákem spolupracuje?
  19. Pokud má žák přiznanou pedagogickou intervenci, jakým způsobem je prováděna?
  20. Pokud má žák přiznané speciální didaktické pomůcky, učebnice, o které se konkrétně jedná? Vyvažují dostatečně žakovy obtíže při výuce?
  21. Jak celkově hodnotíte efektivitu přiznaného podpůrného opatření? Případně kombinaci opatření. (zda jsou podle Vás dostačující)
  22. Docházelo z nějakého důvodu u žáka ke změnám PO? Pokud ano, z jakých?
  23. Vzdělává se žák na základě IVP?
  24. Vnímáte nějaké negativum na aktuální situaci týkající se této oblasti (přiznávání PO u těchto žáků)?
  25. Prostor pro doplnění.
- *u kterých, je potenciální možnost budoucí potřeby PO, případně bez potřeby. (například děti cizinců, příslušníci romské komunity a jiné)